

GEOGRAFSKI OBZORNIK

LETO 2004 LETNIK 51 ŠTEVILKA 4

Čadrg

Cezlak

Alpska konvencija
v Sloveniji

Okoljski učinki
turizma in rekreacije

Besede

V začetku je bila beseda ... vedno me navdušujejo ljudje, ki se izražajo s preprostimi in jasnimi besedami. Nekoliko podvomim o tistih, ki veliko in prehitro govorijo, saj menim, da se bodisi skrivajo za prirojeno govorno spretnostjo ali ne vedo, kaj bi pravzaprav radi povedali, mogoče je vse skupaj celo krinka ne prav dobrega namena. Preveč besed je premalo misli! Spominjam se in občudujem gimnazijsko profesorico, ki je v spomladansko lahkoten plašč petih ključnih besed (ali v domiselno besedno zvezo) zavila vseh 45 minut učne ure. Takšne besede so imele na našo mladež magično moč.

Pravijo, da na svetu ni nič močnejšega, pa tudi nič nemočnejšega od besede! Žalostno je, da se prepogosto njihov pomen razblini kot meglica ob prvih jutranjih sončnih žarkih. Ob poplavi številnih informacij, dokumentov, deklaracij, konvencij, strategij ipd. človek nekako otopi, jih prebira le še "avtomatično", ne sežejo mu globlje v razum in srce, gredo nekako "mimo", čeprav so velikokrat zelo domišljene in "na mestu". Ob tem se ne smemo slepiti, da se ob utapljanju v *fiumi di parole* dragocene besede izgubljajo, saj uporabljamo le še prgišče ciklostiranih kombinacij črk in zlogov, izginjajo celo posebnosti našega jezika.

... in beseda je meso postala! V življenju dejanja govore glasneje kot besede. Presoja, če je to dobro ali ne, je prepuščena vsakemu posamezniku. Primer Čadrga dokazuje, da so ljudje povezano nastopili in rezultati so otipljivi. Mogoče se bo tudi Cezlaku na "delovni" način uspelo iztrgati iz pozabe.

V tokratni številki se osredotočamo na pregovorno lepi, bogati slovenski alpski svet, tej vrednoti, eni izmed identitet slovenskega naroda. Vrednote pa je treba negovati, mar ne? Kako daleč smo na tem področju? Z namenom varovanja in ohranjanja Alp je bila sprejeta Alpska konvencija: koliko prizadevanj, raziskovanj in kompromisov je bilo potrebnih, da je njeno besedilo sploh nastalo. Zdaj je potrebno storiti še korak naprej k njenemu udejanjanju. Kaj pa ostane za besedami - v pokrajini? Kljub velikim užitkom in veselju, s katerimi me navdaja morje smučin v Savojskih Alpah, z grenkim priokusom opazujem "umetno mesto" na 2700 metrih. Ali ni cena (sebičnega) instantnega užitka nekaj tisoč ljudi previsoka? Kako naj naravnemu okolju povrnemo za vso povzročeno škodo? Kaj pa vsa delovna mesta, prihodek in dobrobiti, ki jih je sprožil turistični stroj? Stvar je preveč zapletena, da bi jo lahko pojasnili z nekaj besedami. Pa smo spet na začetku!

Bliža se obdobje, ko je v obtoku veliko lepih besed. Podarimo si le tiste, za katerimi v resnici stojijo dobre želje, misli in dejanja.

Vse lepo v letu 2005.

Irma Potočnik Slavič

GEOGRAFSKI OBZORNIK

strokovna revija za popularizacijo geografije

Izdajatelj: **Zveza geografskih društev Slovenije,**

Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Za izdajatelja: **mag. Mitja Bricelj**

ISSN: **0016-7274**

Odgovorna urednica: **mag. Irma Potočnik Slavič**

Uredniški odbor: **dr. Dejan Cigale, Karmen**

Cunder, mag. Drago Kladnik, dr. Ana Vovk

Korže, mag. Irena Mrak, Dejan Mužina,

mag. Miha Pavšek, mag. Mimi Urbanc

Upravniki revije: **Primož Gašperič**

Elektronski naslov uredništva:

irma.potocnik@ff.uni-lj.si

Spletna stran: **www.zrc-sazu.si/zgds/go.htm**

Zasnova in oblikovanje: **Nina Malovrh**

Tisk: **Tiskarna Oman**

Finančna podpora: **Ministrstvo za šolstvo,**

znanost in šport, Ministrstvo za okolje,

prostor in energijo

Cena: **650,00 SIT**

Transakcijski račun: **02010-0014166331**

Nova Ljubljanska banka d.d., Ljubljana,

Trg republike 2, 1000 Ljubljana

Izhaja 4-krat letno kot enojna ali dvojna številka.

Geografski obzornik objavlja izvorne prispevke, ki še niso bili objavljeni nikjer drugod.

Uredništvo si pridružuje pravico do (ne)objave, krajšanja, delnega objavljanja prispevkov v skladu z uredniško politiko in prostorskimi možnostmi.

Prispevke pošljite natisnjene in po elektronskem mediju na naslov in elektronsko pošto uredništva. Poslanih prispevkov ne vračamo.

GEOGRAPHIC HORIZON

professional magazine for popularization of geography

Publisher: **Association of the Geographical**

Societies of Slovenia, Aškerčeva 2,

1000 Ljubljana, Slovenia

For the publisher: **Mitja Bricelj, M.Sc.**

ISSN: **0016-7274**

Editor: **Irma Potočnik Slavič, M.Sc.**

Editorial board: **Dejan Cigale, Ph.D.; Karmen**

Cunder; Drago Kladnik, M.Sc.; Ana Vovk

Korže, Ph.D.; Irena Mrak, M.Sc.; Dejan Mužina;

Miha Pavšek, M.Sc.; Mimi Urbanc, M.Sc.

Administrator: **Primož Gašperič**

E-mail: **irma.potocnik@ff.uni-lj.si**

www: **www.zrc-sazu.si/agss/horizon.htm**

Design: **Nina Malovrh**

Print: **Oman**

Financial support: **Ministry of Education,**

Science and Sports, Ministry of Environment,

Spatial Planning and Energy

Price: **4,50 USD**

Bank account: **01000-000200097**

-010-7160-20885/0

Nova Ljubljanska banka d.d., Ljubljana,

Trg republike 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Fotografija na naslovnici:

Avtor:
DOMEN GRÖGL

Dejan Cigale Okoljski učinki turizma in rekreacije _____	4
Andreja Ferreira Alpska konvencija v Sloveniji _____	12
Katja Urankar, Anja Leskovar, Matjaž Mrsič, Nataša Jakopin Cezlak _____	18
Primož Pipan Čadrg _____	25
Matjaž Jeršič Geografija prostega časa _____	31
Mojca Ževart 19. zborovanje slovenskih geografov Velenje 2004 _____	32
Ivan Gams Geografija občine Moravče _____	34

Okoljski učinki turizma in rekreacije

IZVLEČEK

Problematika raznovrstnih učinkov turizma je v Alpah še posebej pomembna, saj gre za eno turistično najbolj zanimivih in zato zelo obiskanih pokrajin na svetu, za katero so značilne svojevrsne naravno- in družbeno-geografske poteze ter nadpovprečna občutljivost okolja. Čeprav v slovenskem alpskem svetu prevladujejo obsežna območja z razmeroma skromnimi vplivi turizma in rekreacije, je na turistično najbolj obiskanih območjih število obiskovalcev tolikšno, da se povečane obremenitve poznajo pri vplivih na vse pokrajnotvorne sestavine.

Ključne besede:

turizem, rekreacija, obremenitve okolja, slovenski alpski svet, Alpska konvencija.

ABSTRACT

Environmental impacts of tourism and recreation in the Slovenian Alps

The Alps are one of the touristic most interesting and also most visited parts of the world. Because of that various impacts of tourism have special importance. The Alps are characterised by unique natural and socio-geographical characteristics and pronounced environmental sensitivity. In the Slovenian Alps vast areas with rather moderate effects of tourism and recreation prevail. But in the most visited areas the number of visitors is of such extend, that increased influences of tourism are evident in impacts on all landscape components.

Key words:

tourism, recreation, environmental pollution, Slovenian Alps, Alpine Convention.

Avtor:

DEJAN CIGALE, dr. geog.,
Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Slovenija
E-pošta: dejan.cigale@uni-lj.si

Avtorja fotografij:

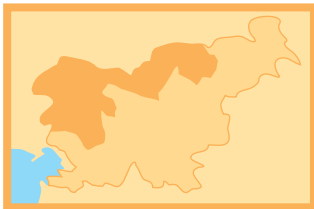
DEJAN CIGALE in IRENA MRAK

v slovenskem alpskem svetu

Turizem je v Sloveniji ena pomembnejših gospodarskih panog. Zaposluje 52.500 oseb in prispeva 9,1 % BDP, turistični devizni priliv pa predstavlja okoli 10 % slovenskega izvoza blaga in storitev (7). Ravno tako pomemben je z vidika preživljanja prostega časa slovenskega prebivalstva, nikakor pa ni mogoče zanemariti niti njegove vloge kot pomembnega preoblikovalca pokrajine.

V Sloveniji je bilo leta 2002 zabeleženih 7.321.061 turističnih prenočitev, pri tem pa je bila večina turističnega obiska osredotočena na nekaj območij. Poleg obalnega območja, nekaterih zdraviliških krajev in mest je kot pomembnejše turistično območje nastopal tudi slovenski alpski svet. To je tudi posledica dejstva, da je to območje še posebej privlačno zaradi svoje pokrajinske slikovitosti in dobro ohranjenega naravnega okolja. Ker pa je marsikje v alpskem svetu turizem ena redkih človekovih dejavnosti (če ne edina), predstavlja enega pomembnejših obremenjevalcev naravnega okolja, pri čemer je intenzivnost obremenitev zelo različna.

Za slovenski alpski svet je značilna nadpovprečna občutljivost okolja.

Razvoj turizma v slovenskih Alpah

Razvoj turizma v Sloveniji je časovno zaostajal za razvojem na zahodu in severu Alp, saj so se slovenske Alpe šele v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja začele turistično hitreje razvijati. Poleg že prej pomembnih turističnih središč (npr. Bleda, Kranjske Gore) se je turizem razvil še v številnih drugih krajih, prišlo pa je tudi do razmaha zimskega turizma. S tem se je polagoma tudi slovenski alpski svet začel soočati z nezaželenimi učinki turizma in rekreacije, kakršne so pred tem doživljala že turistična območja v zahodnoevropskih državah.

V slovenskem okviru alpski svet predstavlja eno najbolj obiskanih turističnih območij. O kvantitativnih značilnostih turističnega prometa in turističnih zmogljivosti na tem območju nam veliko povedo statistični podatki o "gorskih krajih", saj med njimi izrazito prevladujejo tisti, ki se nahajajo na območju slovenskega alpskega sveta.

Gorski kraji so po številu ležišč na prvem mestu med različnimi vrstami turističnih krajev v Sloveniji. Leta 2002 je bilo v njih kar 36,1 % vseh ležišč, pri čemer je bil izrazito podpovprečen delež ležišč v hotelih, izrazito nad povprečjem pa delež ležišč v delavskih počitniških domovih ter v planinskih domovih in kočah. Leta 2002 so v gorskih krajih zabeležili 1.748.600 prenočitev, kar je predstavljalo približno četrtino vseh turističnih prenočitev v Sloveniji.

Okoljski učinki turizma in Alpska konvencija

Turizem je marsikje predstavljal eno redkih možnosti gospodarskega razvoja. Njegov razvoj je s seboj prinesel vrsto pozitivnih posledic, hkrati pa je sprožil tudi različne nezaželene stranske učinke. Problematika raznovrstnih učinkov turizma ima v Alpah še poseben pomen, saj gre za pokrajino s svojstvenimi naravno- in družbenogeografskimi potezami, hkrati pa tudi za eno turistično najbolj zanimivih in zato nadvse obiskanih pokrajin na svetu.

Cilj protokola Turizem je "v okviru veljavne ureditve prispevati k trajnostnemu razvoju alpskega prostora s turizmom, ki je sprejemljiv za okolje, in s posebnimi ukrepi in priporočili, ki upoštevajo interese tamkajšnjega prebivalstva in turistov" (1). Pogodbenice so se zavezale, da bodo pri razvoju turizma upoštevale načela varstva narave in ohranjanja krajine in da bodo, kolikor je mogoče, spodbujale projekte, ki varujejo krajino in so sprejemljivi za okolje. Poleg tega naj bi skrbele za to, da bo razvoj turizma prilagojen posebnostim okolja in razpoložljivim virom kraja ali regije. Protokol med drugim namenja posebno pozornost področju prometa, smučarskemu turizmu in športnim dejavnostim na prostem.

Med pomembnejše negativne učinke turizma sodijo obremenitve okolja. O pomenu okoljskih učinkov turizma priča tudi pozornost, ki je deležen odnos med turizmom in okoljem v različnih mednarodnih dokumentih.

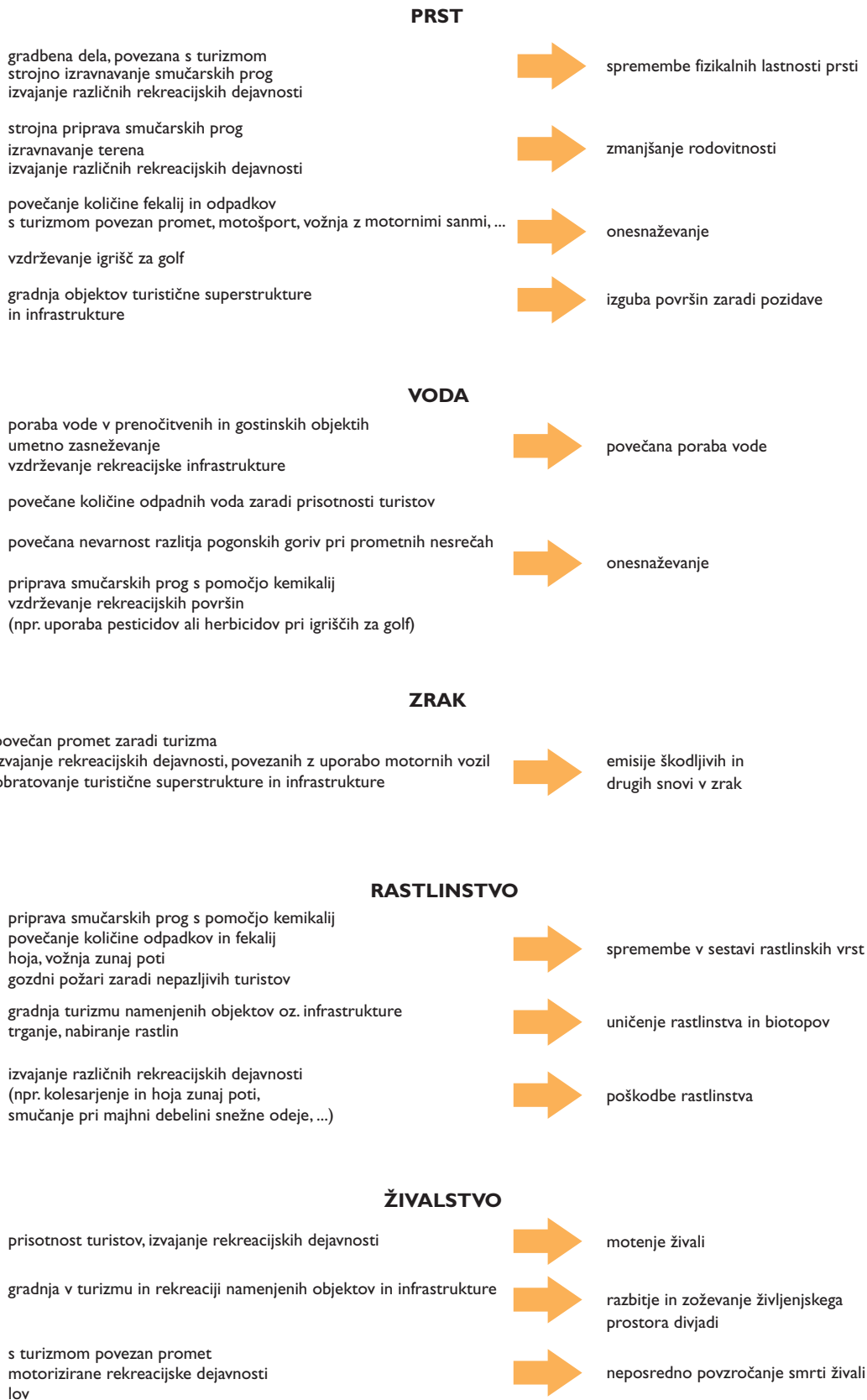
Tako je turizmu v Alpah namenjen tudi poseben izvedbeni protokol Alpske konvencije, mednarodnega sporazuma, ki je bil podpisan 7. novembra 1991 v Salzburgu. Njen glavni namen je zagotovitev varstva in trajnostnega razvoja Alp s pomočjo skupne politike.

Posamezna področja podrobneje urejajo protokoli, med katerimi je tudi protokol Turizem. Slovenija je Alpsko konvencijo ratificirala marca 1995, posamezne protokole pa kasneje (protokol Turizem leta 2003).

Problematiki okoljskih vplivov turizma in rekreacije namenjajo pozornost tudi različni slovenski državni (razvojni, programski ipd.) in drugi dokumenti, npr. *Nacionalni program varstva okolja* in *Poročilo o okolju 2002*, ta vidik pa je vsaj deloma prisoten tudi v *Strategiji slovenskega turizma 2002-2006* ali pa *Enotnem programskem dokumentu 2004-2006*. Vse to kaže, da gre za upoštevanja vreden problem, ki se nanaša na različna področja.

VPLIVI TURIZMA IN REKREACIJE NA POSAMEZNE POKRAJINSKE SESTAVINE

(vplivi turistične infrastrukture in drugih objektov, zaradi turizma povečanega prometa, prisotnosti turistov, izvajanja rekreacijskih dejavnosti, ...)

Slika 1: Pomembnejši (ali bolj značilni) vplivi turizma in rekreacije na okolje v alpskem svetu.

Turizem kot vir obremenitev zraka

Turizem obremenjuje zrak zlasti s prometom, čeprav negativno vpliva na njegovo kakovost tudi preko emisij različnih turističnih objektov (predvsem kurjava), vendar pomen teh vplivov večinoma precej zaostaja za pomenom prometa.

Promet, ki je nujen spremljevalni pojav turizma, na kakovost zraka negativno vpliva z izpušnimi plini, med katerimi so npr. NO_x , CO, CO_2 , SO_2 , HC in drugi. Med bolj dolgoročne posledice vplivov prometa na kakovost ozračja sodi tudi tvorba spojin, ki prispevajo k nastanku kislega dežja in učinku tople grede (prometne emisije SO_2 ter NO_x). Vendar za izrazito turistična območja ni tako rekoč nobenih podatkov o dejanskih emisijah.

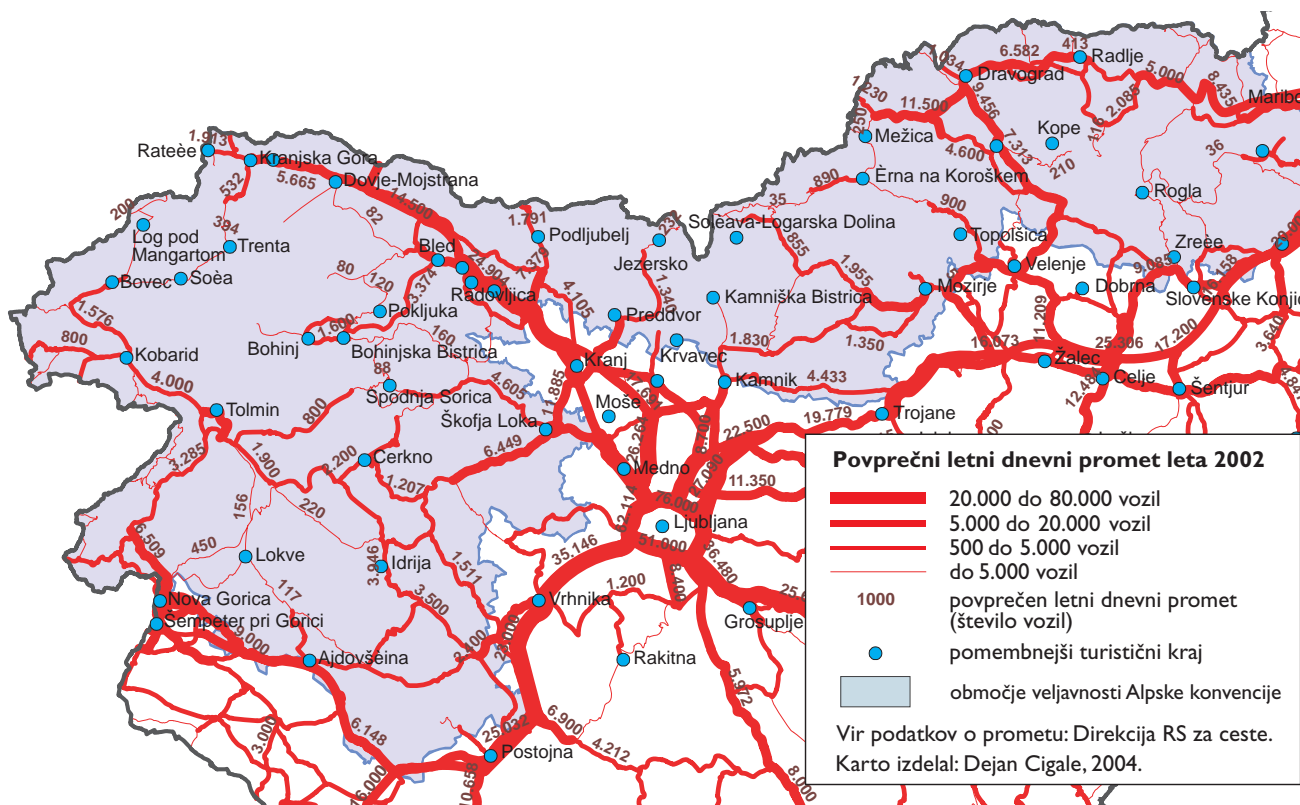
Številna turistična območja so prometno močno obremenjena, saj je na posameznih odsekih na območju slovenskega alpskega sveta povprečni letni dnevni promet več kot 20.000 vozil (npr. odsek Lesce-Črnivec v občini Radovljica skoraj 25.000).

Res pa na večini cest beležijo precej manjše obremenitve. Tako ima na primer turistično zelo pomembna vrliška cesta povprečni letni dnevni promet 532 vozil (leta 2002).

S turizmom povezan promet predstavlja le del vsega prometa. Na posameznih turistično pomembnih območjih slovenskega alpskega sveta se njegovi deleži gibljejo od ene četrte do štirih petin vsega prometa (3). To pomeni, da je tudi ustrezen delež prometnih obremenitev zraka posledica prisotnosti turizma.

Izrazito prevladujoč je s turizmom povezan promet na populacijsko šibkejših in prometno zaprtih območjih brez drugih pomembnejših gospodarskih dejavnosti (npr. v Trenti). Precej nižji pa je njegov delež tam, kjer je pomemben tudi tranzitni promet in kjer so v večji meri prisotne tudi neturistične gospodarske dejavnosti (npr. v Zgornjesavski dolini).

Dejanski negativni vplivi na zrak pa so odvisni tudi od samočistilnih sposobnosti okolja oziroma zraka, ki so manjše v dolinah in večje v dobro prevetrenih višjih legah (13).

Slika 2: Cestno omrežje in prometne obremenitve v slovenskem alpskem svetu in okolici.

Turizem in njegovi vplivi na vode

Pokrajinska prvina, ki je zaradi prisotnosti turizma in rekreacije deležna pomembnih dodatnih obremenitev, je tudi voda. Pri tem je običajno najpomembnejše onesnaženje, povezano z obstojem in delovanjem turizmu namenjenih objektov, ponekod pa so ravno tako ali pa še pomembnejši tudi vplivi, povezani z gradbenimi posegi (npr. gradnja vodnih zadrževalnikov), ali pa vplivi na snežno odejo (v povezavi z urejanjem smučarskih prog, umetnim zasneževanjem).

V splošnem so vode v slovenskem alpskem svetu deležne razmeroma majhnih obremenitev, saj gre za povirna in manj poseljena območja. Tudi industrija je na teh območjih le skromno razvita. Zaradi manjšega pomena drugih virov obremenitev vode pa je pomen turizma kot onesnaževalca voda relativno večji.

Podatki ARSO kažejo, da so vodotoki na območju slovenskih Alp večinoma čisti (1.-2. razred), čeprav je že opaziti določene sledove onesnaževanja. Podobno velja za jezera na tem območju. Najslabša je kakovost Blejskega jezera (kjer je turizem le eden izmed vplivnih dejavnikov), a tudi odmaknjena visokogorska jezera niso povsem čista (2). Pri izvirih onesnaženje ni bilo ugotovljeno. Samo vplivi razmeroma maloštevilnega prebivalstva in zmerno razvitega turizma torej še ne zadoščajo za občutnejše poslabšanje kakovosti voda, če njihove samočistilne sposobnosti niso preveč omejene.

Poleg tega je v zadnjem času prispevala k izboljšavi stanja izgradnja nekaterih čistilnih naprav, tako tudi v turistično zelo obremenjeni Zgornjesavski dolini (čistilna naprava vzhodno od Gozda Martuljka) in v precejšnjem delu Zgornjega Posočja (nove čistilne naprave: Bovec, Kobarid in Most na Soči).

V zvezi z vlogo turizma pri obremenjevanju voda v alpskem svetu sta vredna pozornosti dva dejavnika. S količinskega vidika (proizvedene odplake, odpadne vode) so pomembne zlasti obremenitve, povezane s turističnimi objekti na dolinskih oziroma nižinskih območjih, kjer je (poleg velike večine stalnega prebivalstva) skoncentrirana tudi večina turističnega obiska. Na drugi strani so zunaj strnjeno poseljeni območji prisotni posamezni točkovni viri obremenjevanja (planinske kočice in domovi), ki so s količinskega vidika precej manj pomembni.

Slika 3: Avtomobilski promet prodira razmeroma visoko v alpski svet, s tem pa so povezane potrebe po parkirnih površinah. Na sliki je parkirišče na Kriški planini pod Krvavcem na višini več kot 1450 m (foto: Dejan Cigale).

Niso pa nujno manj pomembni tudi s tem povezani okoljski problemi, saj gre v večjih nadmorskih višinah za bolj občutljivo naravno okolje, hkrati pa gre za razpršene vire onesnaževanja. Zaradi tega so ukrepi, ki bi odpravljali ali omiljevali negativne posledice (tudi z gospodarskega vidika) težje izvedljivi.

V zadnjih letih lahko opazujemo nekatere pozitivne premike: številne planinske postojanke so dobile čistilne naprave, veliko jih je prešlo na oskrbo z električno energijo s pomočjo sončnih celic, s čimer prispevajo k zmanjševanju deleža kroglastih ogljikovih delcev v zraku in posledično v vodah.

Turizem je tudi pomemben porabnik vode. V povprečju turisti porabijo dnevno več vode kot stalni prebivalci. Različni viri (11, 14, 16) navajajo za prebivalce posameznih evropskih držav dnevno porabo med 110 in 150 l, medtem ko naj bi turisti v povprečju porabili okrog 300-440 l (luksuzni turizem 880 l) in proizvedli 180 l odpadne vode na dan (4, 6). Pri tem v hotelih porabijo bistveno več vode kot npr. v planinskih kočah.

Vplivi turizma in rekreacije na prsti in relief

Vplivi turizma v gorskem svetu na prsti in relief so praviloma najbolj neposredni, najbolj opazni in tudi najpomembnejši pri velikopoteznih spremembah reliefa oziroma pri velikih gradbenih posegih. Medtem ko je gradnja hotelskih in sorodnih objektov navadno osredotočena na območje naselij in torej sproža le spremembe na že poseljenem območju, je bila v alpskem svetu zelo pomemben vplivni dejavnik izgradnja smučišč, ki se je odvijala na območjih zunaj naselij, dostikrat celo daleč proč od njih, v dobro ohranjeni, pretežno naravni pokrajini. Posledice tovrstnih posegov so praviloma velike in daljnosežne.

V Sloveniji so največji vplivi turizma na prsti in relief povezani ravno s smučišči, ki so veliki neposredni porabniki prostora (žičniške naprave, smučarske proge, spremljevalni objekti), poleg tega pa se v tej vlogi pojavljajo tudi posredno, saj so zaradi njihove prisotnosti potrebna parkirišča ali ceste, ki so jih marsikdaj morali zgraditi posebej za ta namen.

Pri "izgradnji" smučišč oziroma s tem povezanimi gradbenimi posegi pogosto prihaja do povečane erozije. Posegi v talno in rastlinsko odejo zmanjšujejo mehansko stabilnost tal in s tem omogočajo povečano odnašanje. Do povečane erozije prihaja v veliki meri tudi zaradi zbitih tal. Zbitost tal zmanjša njihovo sposobnost zadrževanja vode, kar vpliva na povečan površinski odtok padavin in snežnice (5). Retencijska kapaciteta strojno uravnanih tal je okrog 2 do 10-krat manjša kot pri naravno poraščenih tleh (8). Ker tudi rastlinstvo vpliva na zadrževanje znatnih količin vode, vodi odstranitev rastlinstva k povečanemu odtoku.

Večina smučišč v slovenskem alpskem svetu zavzema v primerjavi z večjimi smučišči v tujini razmeroma zelo majhno površino. Največje površine zavzemajo smučišča Mariborsko Pohorje (220 ha), Krvavec (107 ha) in Kranjska Gora (125 ha), velik del pa jih ima površino manjšo od 10 ha. Tudi drugi podatki nazorno pokažejo, da imamo večinoma opravka z majhnimi ali zelo majhnimi smučišči. Le štiri smučišča (Kranjska Gora, Krvavec, Rogla, Mariborsko Pohorje) imajo več kot deset smučarskih oz. žičniških naprav (sedežnice, vlečnice, gondolske žičnice) ter zmogljivost več kot 10.000 smučarjev na uro.

Tudi umetne ozelenitve vedno ne omogočajo zanesljive zaščite pred erozijo (9). Na smučarskih progah, na katerih so bila tla najprej strojno uravnana in potem umetno ozelenjena, je stopnja pokritosti z rastlinsko odejo pogosto razmeroma majhna (manj kot 70 %), zaradi česar lahko pride do usadov in povečane erozije (10). Podoben je primer smučišča Vogel, kjer so ob intenzivnem urejanju prog v začetku osemdesetih let 20. stoletja uničili precej vegetacije in površine zatravili le v nižje ležečih predelih. To je povzročilo veliko odnašanje prsti, tako da so se ogolile še dodatne površine (12).

Skupno dolžino smučarskih prog 20 in več km imajo le smučišča Krvavec, Kobla, Kranjska Gora in Mariborsko Pohorje. S tega vidika so smučišča vendarle manjši okoljski problem kot na smučarsko bolj razvitih območjih v tujini, saj so z njimi povezane okoljske obremenitve prisotne na razmeroma majhnih površinah. V slovenskem alpskem svetu so s smučanjem pogojeni največji posegi v pokrajino (glede na prizadete površine, intenzivnost posegov), poleg tega pa gre pri delu smučišč za posege v območju zgornje gozdne meje ali pa celo nad njo.

Precej manj pomembni vplivi na prsti in relief kot pri smučiščih so povezani z rekreacijskimi aktivnostmi, ki temeljijo na hoji ali vožnji (gorsko kolesarjenje, še bolj motorizirana rekreacija). Intenziteta tovrstnih učinkov je večinoma dokaj skromna, pomembnejša pa je njihova velika razširjenost na obsežnih površinah gorskega sveta.

Slika 4: Smučišča predstavljajo tudi precejšnjo vizualno motnjo v pokrajini. Na sliki je rob smučišča Krvavec pod Velikim Zvohom (foto: Dejan Cigale).

Okoljski vpliv poti, namenjenih hoji v gorskem svetu, je povezan že z njihovo nadelavo in opremljanjem, a uporabniki poti tudi s hojo (ali vožnjo) po njih povzročajo določene obremenitve okolja, ki so večinoma zelo majhne, kljub temu pa niso zmeraj zanemarljive. Pri visoki frekvenci obiska so poti izpostavljene velikim obremenitvam. Zaradi tega pride do zbitosti tal, ki vodi k zmanjšanju pornega volumna in k zmanjšanju prekošenjenosti ter zračne in vodne kapacitete.

Obiskovalci (pešci, kolesarji) se ne držijo vedno le obstoječih poti. Kjer se dovolj pogosto ponavlja hoja (ali vožnja) zunaj poti, nastane nova pot. Te nenačrtovane poti so lahko vir ekoloških problemov (15). Na reliefno neugodnih območjih prihaja tudi do krepitev erozije, ki se kaže v nadpovprečni poglobitvi poti.

Vplivi turizma in rekreacije na rastlinstvo in živalstvo

Največja intenziteta vplivov na rastlinstvo in živalstvo v slovenskem alpskem svetu je bila povezana z velikopoteznimi posegi v prostor, kakršni so bili potrebni pri izgradnji turistične superstrukture in turistične infrastrukture (npr. nekaterih smučišč). Medtem ko so bile površine pri gradnji določenih turističnih objektov trajno izgubljene za rastlinstvo in živalstvo, so bili vplivi pri gradnji smučišč manj dokončni, zato pa so zajemali bistveno večje površine.

Ostali vplivi turizma in rekreacije na živi svet so manj očitni, a si vseeno zaslužijo pozornost, saj so zelo razpršeni in razširjeni. V primeru rastlinstva so tovrstni vplivi povezani s poškodbami rastlinstva pri hoji, smučanju ali uporabi različnih prometnih sredstev (koles, motornih sani, motorjev, avtomobilov), pri živalstvu pa gre zlasti za motenje oziroma vznemirjanje divjadi s strani obiskovalcev. Problematična je prisotnost motoriziranih rekreacijskih dejavnosti (motokros, motorne sani, terenska vozila) ter prodiranje obiskovalcev v preostale mirne predele oziroma na območja, ki so bila v preteklosti deležna le zelo skromnega obiska. Divjad se na prisotnost človeka deloma prilagaja, a le do določene mere. Prevelika intenzivnost in pogostost motenj povzročata neposredne posledice na divjadi (npr. manjša telesna teža, večja dovzetnost za bolezni), posrednih posledic pa je lahko deležno tudi rastlinstvo (objedanje drevja).

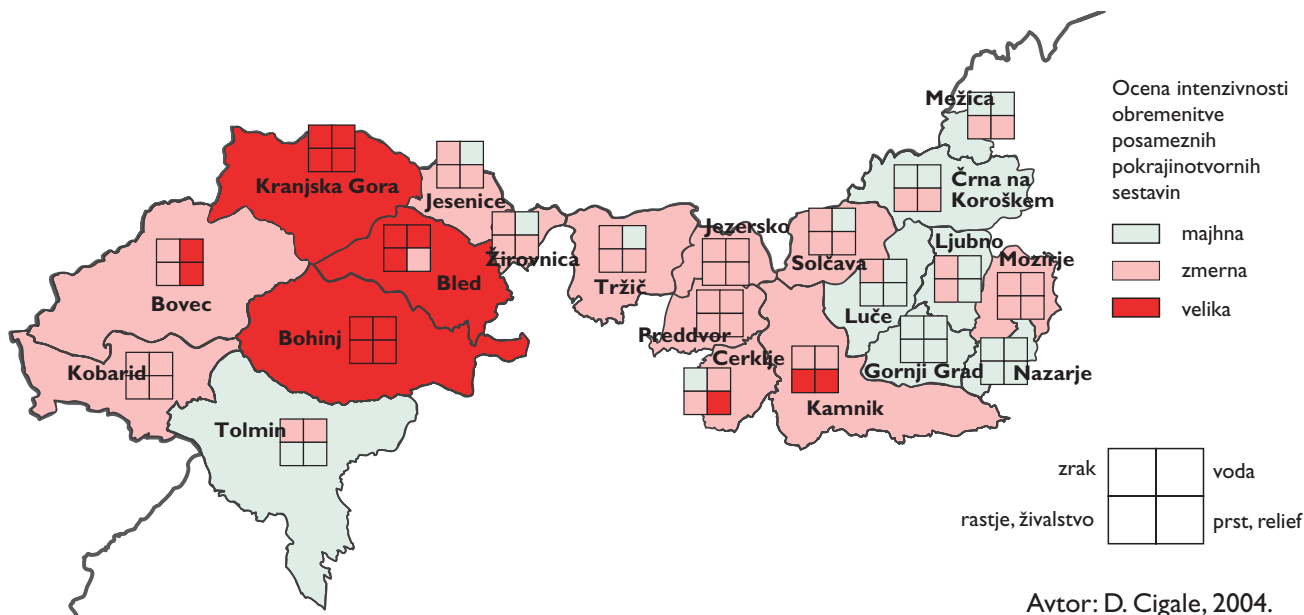
Pomen okoljskih učinkov turizma in rekreacije v slovenskih Alpah

Obremenitve, povezane s turizmom in rekreacijo, so v slovenskem alpskem svetu res pomembne predvsem na turistično najbolj obiskanih območjih (npr. območja Bleda, Bohinja, Kranjske Gore), kjer so primerljive z obremenitvami, ki jih povzročata domače prebivalstvo, ali pa jih v času največjega obiska celo presega. Na teh območjih je število obiskovalcev tolikšno, da se povečane obremenitve kažejo v povečani intenziteti zelo različnih okoljskih pritiskov (npr. povečana količina odpadkov, emisij v zrak, odpadnih voda) in se tudi odražajo na vseh pokrajnotvornih sestavinah (voda, zrak, prst, živi svet, ...). Na to je opozoril tudi poskus ocene obremenitev posameznih pokrajinskih sestavin (3), pri katerem so bili upoštevani številni kazalci, ki so odražali vplive prometa, nastanitvenih objektov, gostinskih obratov ter različnih rekreacijskih dejavnosti (alpskega smučanja, planinstva, rekreacije v gozdu; slika 6). Ne glede na povedano zaenkrat negativni učinki, povezani s turizmom in rekreacijo, v slovenskih Alpah niso dosegli tolikšnega obsega, da bi pripeljali do nepovratnih sprememb kakovosti okolja.

Problem predstavljajo tako (pre)velike koncentracije turističnega obiska na določenih območjih in v določenih obdobjih, kot tudi njegova čedalje večja prostorska in časovna razpršenost.

Slika 5: Zelenica (foto: Irena Mrak).

Slika 6: Ocena obremenitev zaradi turizma in rekreacije po občinah v slovenskem alpskem svetu.

Z vidika vplivov na okolje je marsikdaj lahko okoljsko bolj sprejemljiv množični turizem, ki se osredotoča na poseljenih območjih, kot pa sicer manjši, a razpršen turistični obisk na pretežno naravnih območjih, saj je zaradi svoje prostorske koncentracije bolj obvladljiv, kar velja tudi za njegove posledice. Predpogoj za to pa je primerno usmerjanje turističnega razvoja in obstoj ustrezne infrastrukture (npr. urejeni kanalizacijski sistemi, izgrajene čistilne naprave). Potem so njegovi učinki lahko razmeroma

skromni in obvladljivi. Poleg tega so ukrepi, s katerimi se omilijo negativni učinki turizma, na takšnih območjih praviloma lažje izvedljivi ne samo v tehničnem, ampak tudi gospodarskem pogledu. Koncentracija turističnega obiska pa ne sme biti prevelika, saj je treba upoštevati nosilno zmogljivost tako naravnega kot družbenega okolja. Pri tem pa se znajdemo pred problemom ugotavljanja tovrstnih meja, kar predstavlja vprašanje, ki bi si zaslužilo bistveno več pozornosti kot doslej.

Literatura

- Alpska konvencija : Priročnik, 2003. Alpski signali I. Innsbruck.
- Brancelj, A. 1999: Onesnaževanje gorskih jezer. Dela 13. Ljubljana.
- Cigale, D. 2004: Posledična navzkrižja in obremenitve slovenskega alpskega sveta zaradi turistične in rekreativne dejavnosti. Doktorska disertacija, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete. Ljubljana.
- Environmental Signals 2001, 2001. European Environment Agency.
- Geisel, J. 1994: Tourismus und naturhaushaltliche Belastungen von Hochgebirgen - eine Gegenüberstellung von Sommer- und Winteraspekt, dargestellt am Beispiel der MAB Studie Davos (1981-1986). Karlsruhe. Medmrežje: http://nwserv3.hta-bi.bfh.ch/Home/gsj/downloads/uni_ka/ (16. 10. 2003).
- Gössling, S. 2002: Human-environmental relations with tourism. *Annals of Tourism Research*, let. 29, št. 2. Amsterdam, London, New York.
- Kovač, B. 2001: Strategija slovenskega turizma 2002-2006. Ljubljana.
- Mosimann, T. 1986: Skitourismus und Umweltbelastung im Hochgebirge. *Geographische Rundschau*, let. 38, št. 6. Braunschweig.
- Müller, H. R. 1986. Tourismus in Berggemeinden: Nutzen und Schaden. Schlussbericht zum schweizerischen MAB-Programm 19. Bern.
- Newesely, C. 1997: Auswirkungen der künstlichen Beschneigung von Schipisten auf Aufbau, Struktur und Gasdurchlässigkeit der Schneedecke, sowie auf den Verlauf der Bodentemperatur und das Auftreten von Bodenfrost. Dissertation. Innsbruck.
- Plut, D. 2000: Geografija vodnih virov. Ljubljana.
- Robič, M. 1996: Pokrajinska ekologija območij alpskega smučanja v Sloveniji: izbrani primeri. Diplomski naloga, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete. Ljubljana.
- Špes, M., Cigale, D., Lampič, B., Natek, K., Plut, D., Smrekar, A. 2002: Študija ranljivosti okolja (metodologija in aplikacija). *Geographica Slovenica*, 35, 1-2. Ljubljana.
- Täglicher Wasserverbrauch je Einwohner seit 1991 rückläufig. Statistisches Bundesamt - Mitteilung für die Presse (26. September 2000). Medmrežje: <http://www.destatis.de/presse/deutsch/pm2000/p3440155.htm> (13. 10. 2003).
- Weir, D. V. 2000. Impacts of Non-motorized Trail Use. Edmonton. Medmrežje: <http://www.mtnforum.org/resources/library/weird00a.htm> (28. 5. 2003).
- Zhang, H. 2003: Nine Dragons, One River: The Role of Institutions in Developing Water Pricing Policy in Beijing, PRC. 3x3 Beijing Tianjin Water Resources Management Project. Medmrežje: <http://www.chs.ubc.ca/china/PDF%20Files/Zhang/Box%204.1.pdf> (10. 11. 2003).

Alpska konvencija v Sloveniji

IZVLEČEK

Alpska konvencija je nastala na osnovi spoznanja alpskih držav, da je potrebno zaščititi naravne in kulturne vrednote ter hkrati podpreti trajnostno-sonaravni razvoj alpskega območja. Slovenija je ena izmed podpisnic te pomembne mednarodne pogodbe, ki povezuje 8 držav, 5971 občin in več kot 13 milijonov prebivalcev. Predstavljeni so nekateri osnovni informativni kazalci (demografski, prostorski) za slovensko območje Alpske konvencije in primerjani s celotno državo.

Ključne besede:

Alpska konvencija, prebivalstvo, raba tal, Slovenija.

ABSTRACT

Alpine Convention in Slovenia

The Alpine Convention emerged from the recognition of the alpine countries that it is necessary to protect the natural and cultural values and to support the sustainable development of the alpine area. Slovenia is one of the signers of this important international contract, which links together 8 countries, 5971 communities and more than 13 millions inhabitants. Some basic informative indicators (demographic, spatial) for the slovenian area of Alpine Convention are presented and compared to the whole country.

Key words:

Alpine Convention, population, land use, Slovenia.

Avtorica besedila in fotografij:

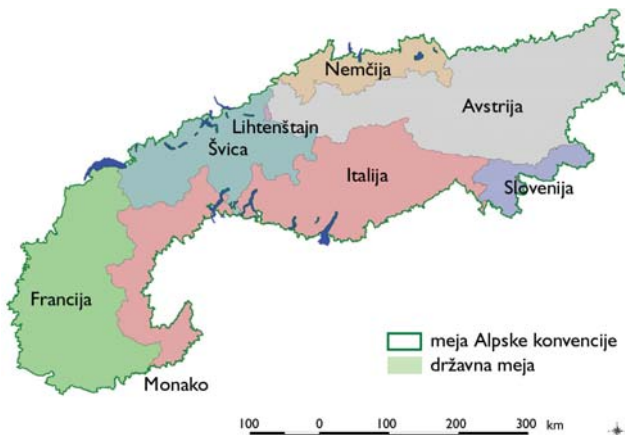
ANDREJA FERREIRA, mag. geog.,

Gozdarski inštitut Slovenije, Ljubljana, Slovenija

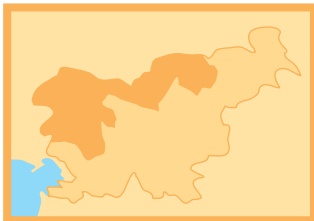
E-pošta: andreja.ferreira@gozdis.si

osebna izkaznica

Konvencija o varstvu Alp (Alpska konvencija) je mednarodna pogodba med Avstrijo, Francijo, Italijo, Monakom, Nemčijo, Lihtenštajnom, Slovenijo, Švico in Evropsko zvezo. Njen glavni namen (7) je zagotoviti varstvo in trajnostno-sonaravni razvoj alpskega prostora, obenem pa zaščititi gospodarske in kulturne interese prebivalcev, ki živijo na tem območju. Slovenija jo je podpisala leta 1993, ratificirala pa leta 1995, ko je tudi stopila v veljavo.

Slika 1: Območje Alpske konvencije v Evropi.

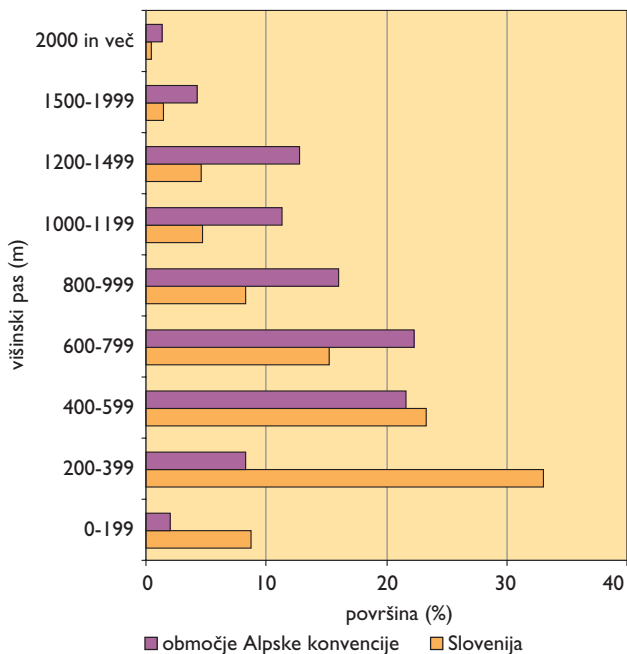
Konec leta 2003 je ratificirala še vse do sedaj podpisane protokole, ki iz njih izhajajo in natančneje določajo njeno izvajanje na različnih področjih. Ker gre za mednarodno pogodbo, ki so jo vse države podpisnice dolžne uresničevati, nas čudi dejstvo, da Slovenija (razen z nekaterimi osnovnimi podatki, kot so: velikost območja, seznam nekdanjih krajevnih skupnosti in občin na območju Alpske konvencije) ne razpolaga niti z osnovnimi informativno-primerjalnimi kazalci za območje Alpske konvencije v naši državi. Eden od razlogov je zagotovo premalo domišljena določitev meje Alpske konvencije v Sloveniji, saj ta poteka po mejah krajevnih skupnosti, ki so bile uradno ukinjene konec leta 1994, zato Statistični urad Republike Slovenije na tem prostorskem nivoju ne zbira statističnih podatkov. Celotna meja Alpske konvencije v Sloveniji ne sovпада niti z mejami katastrskih občin in še manj z občinskimi mejami (sovpadala ni niti z mejami bivših občin). Tudi sicer, predvsem z naravnogeografskega vidika, je primernost poteka meje Alpske konvencije v Sloveniji vprašljiva.

Območje Alpske konvencije v Sloveniji

Območje Alpske konvencije v Sloveniji obsega 6766,6 km², to je tretjina (33,4 %) države. Vanjo je vključenih 60 občin, od teh 43 v celoti in 17 delno. Z združitvijo digitalne karte območja Alpske konvencije v Sloveniji in digitalne karte naselij v Sloveniji smo ugotovili, da se na tem območju nahaja 1193 naselij, kar predstavlja slabo petino vseh naselij v Sloveniji. Po podatkih Popisa prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj (6) je leta 2002 na območju Alpske konvencije živelo 365.614 prebivalcev oziroma 18,6 % vsega prebivalstva Slovenije. V preteklosti so se v literaturi (1, 2, 3, 4) pojavljali različni podatki o številu prebivalcev na območju Alpske konvencije v Sloveniji; najbolj natančen podatek v priročniku Alpska konvencija (1) navaja, da na tem območju živi 375.773 prebivalcev. Po podatkih nekaterih avtorjev pa tu živi okrog 650.000 ljudi; do takšnih rezultatov so prišli zaradi zajetja celotnih občin, ki vsaj delno s svojim ozemljem segajo na območje Alpske konvencije.

Slika 2:

Slika 3: Razporeditev površja po višinskih pasovih (8).

Območje Alpske konvencije se po nadmorskih višinah površja zelo razlikuje od Slovenije kot celote. V Sloveniji se tretjina površja uvršča v višinski pas od 200 do 399 metrov, v pasu od 200 do 599 metrov pa je kar 56,4 %. Na območju Alpske konvencije ima le desetina ozemlja nadmorsko višino pod 400 metrov, naslednji dve petini zajemata višinska pasova od 400 do 599 oziroma od 600 do 799 metrov, skoraj 46 % vsega površja pa se nahaja nad 800 metri (v Sloveniji manj kot petina ozemlja).

K močno precenjenemu številu prebivalstva so največ prispevala mesta (med njimi Maribor, Kranj, Nova Gorica), ki pa dejansko ležijo zunaj območja Alpske konvencije. Naselja znotraj Alpske konvencije imajo v povprečju 306,5 prebivalcev, po čemer se bistveno ne razlikujejo od slovenskega povprečja, ki znaša 327,5 prebivalcev na naselje. Leta 2002 je bilo znotraj Alpske konvencije registriranih 102.494 družin (18,4 % vseh družin v Sloveniji). Povprečna velikost gospodinjstva je bila s 3,1 osebe na gospodinjstvo nekoliko večja od slovenskega povprečja (2,8 osebe na gospodinjstvo).

Skoraj polovica površja nad 800 metri

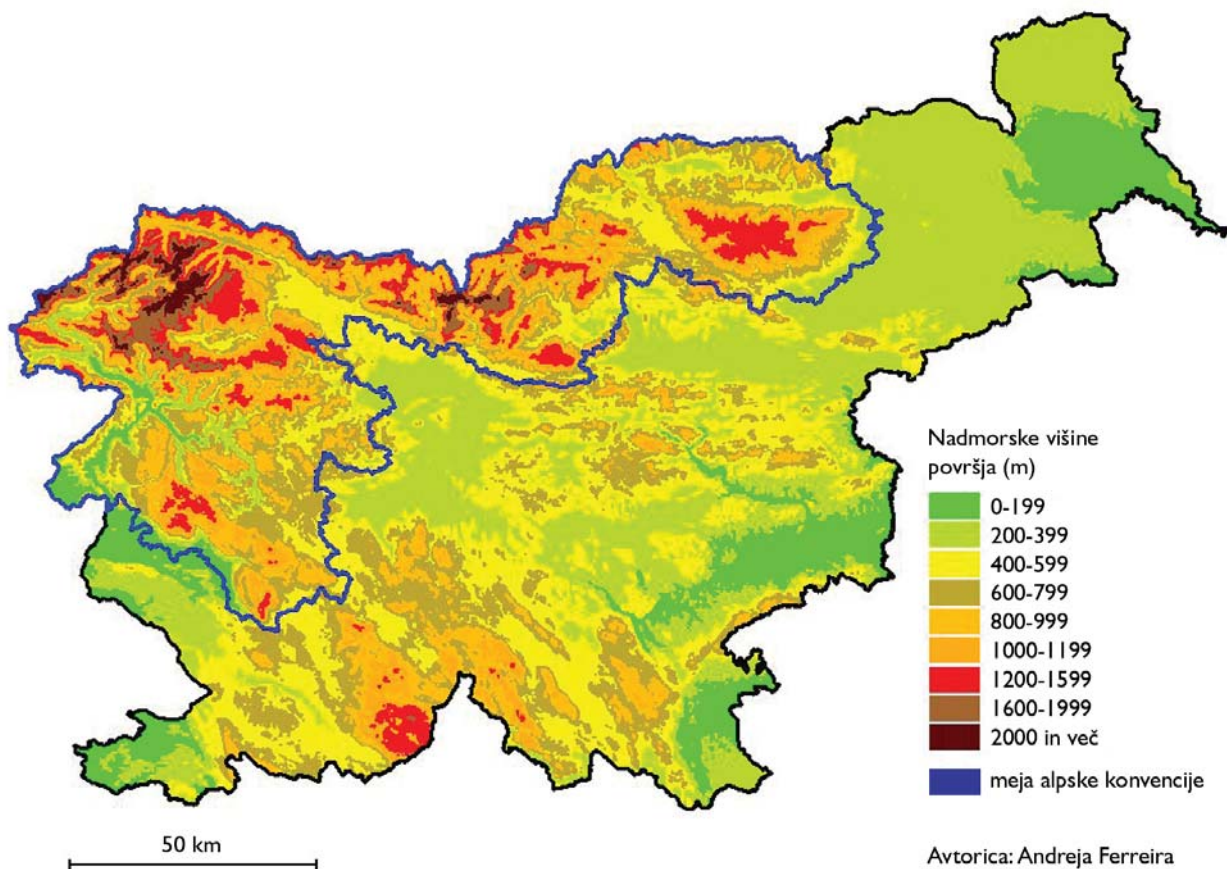
Prevlada večjih nadmorskih višin na območju Alpske konvencije se odraža tudi v razporeditvi naselij. Kar 36 % vseh naselij se nahaja v višinskem pasu od 400 do 599 metrov, na drugem mestu je s četrtino naselij zastopan višinski pas med 600 in 799 metrov, tretja močnejša koncentracija pa je na nadmorskih višinah od 200 do 399 metrov, kjer najdemo petino naselij. Še v pasu od 800 do 999 metrov je več kot desetina vseh naselij, medtem ko je v višjih pasovih delež naselij zanemarljiv. Od 14 slovenskih naselij, katerih nadmorska višina presega 1000 metrov, se jih kar 13 nahaja na območju Alpske konvencije. Nad nadmorsko višino 1200 metrov so registrirana tri naselja: Rogla, Goreljek in Velika Planina, pri katerih pa ne gre za stalno poselitev, ampak za planšarske domove in turistične objekte. V Sloveniji kot celoti je skoraj polovica naselij v nadmorski višini od 200 do 399 metrov. Sledi višinski pas od 400 do 599 metrov, kjer najdemo četrtino naselij, z dobro desetino pa sta močnejše zastopana še pasova od 0 do 199 ter od 600 do 799 metrov.

Preglednica 1: Osnovni prostorski in demografski kazalci za območje Alpske konvencije v Sloveniji (5, 6).

kazalec	Slovenija	Alpska konvencija	delež (%)
površina (km ²)	20.272,9	6.766,6	33,4
število občin	193	60 (43 v celoti in 17 delno)	31,1
število naselij	5997	1193	19,9
število prebivalcev	1.964.036	365.614	18,6
število družin	555.945	102.494	18,4

Preglednica 2: Razporeditev naselij po višinskih pasovih - primerjava med območjem Alpske konvencije in Slovenijo (5, 8).

višinski pas (m)	število naselij		delež naselij (%)	
	Slovenija	območje Alpske konvencije	Slovenija	območje Alpske konvencije
0-199	675	69	11,2	5,8
200-399	2900	248	48,4	20,8
400-599	1528	432	25,5	36,2
600-799	695	300	11,6	25,1
800-999	184	131	3,1	11,0
1000-1199	12	10	0,2	0,8
1200-1599	2	2	0,0	0,0
1600-1999	1	1	0,0	0,0
2000 in več	0	0	0,0	0,0
skupaj	5997	1193	100	100

Slika 4: Obseg Alpske konvencije v Sloveniji in nadmorske višine površja (8).

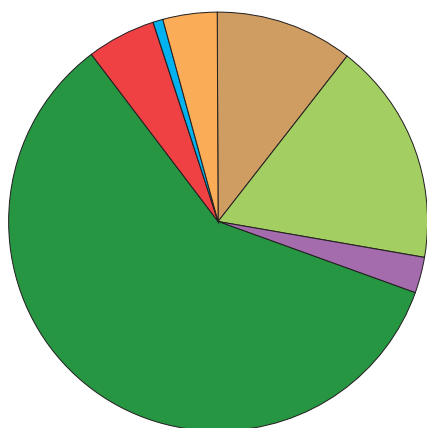

Slika 5:

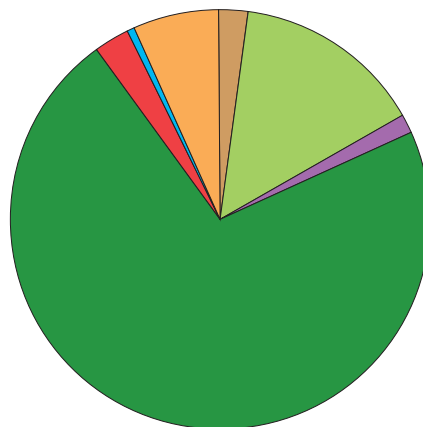
Raba tal

Rabo tal smo analizirali na osnovi Karte rabe tal (9), ki so jo izdelali na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano leta 2002, saj predstavlja najbolj ažuren in natančen posnetek stanja v Sloveniji. Karta obsega 21 kategorij rabe tal, izdelana (10) pa je bila na osnovi fotointerpretacije letalskih posnetkov, ki so večinoma iz obdobja med letoma 1997 in 2000. Najmanjša kartirana površina se je gibala med 10 m²

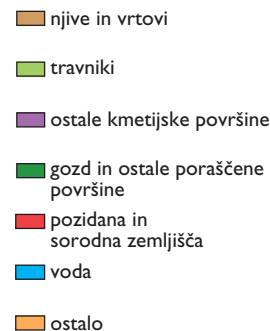
(za pozidane površine in vode) ter 5000 m² (za večji del kmetijskih površin, gozdov in ostalih naravnih površin: zamočvirjena zemljišča, gorski travniki, ruševje, gola skala, melišča). Na območju Alpske konvencije prevladuje gozd (in ostale poraščene površine) s skoraj 72 %, ki ga je v primerjavi s celotno državo za 12,5 % več, čeprav je že na nivoju Slovenije delež gozda visok (59,3 %) in še narašča. Na drugem mestu so travniki s 15 % (v Sloveniji 17,2 %), od tega je nekaj več kot polovica ekstenzivnih travnikov.

Slika 6: Raba tal na območju Alpske konvencije (9).

Slika 7: Raba tal v Sloveniji (9).

Na tretje mesto se s 4 % uvrščajo odprta zemljišča brez ali z nepomembnim rastlinskim pokrovom (zemljišča, prekrita z golimi skalami, melišča in ostale gole površine), v Sloveniji je takšnih površin le 1,4 %. Pozidanih in sorodnih površin je skoraj 3 %, v Sloveniji pa več kot 5 %. Sledijo njive in vrtovi, ki se raztezajo na dobrih 2 % površin (Slovenija v celoti: skoraj 11 %). V zaraščanju je 1 % površin na območju Alpske konvencije, kar je presenetljivo celo nekaj manj kot v celotni Sloveniji, kjer se zarašča 1,2 % ozemlja. Vse ostale kategorije rabe tal so zastopane z manj kot 1 % površja.

Slika 8:

Alpska konvencija: med pričakovanji in realnostjo

Slovenski alpski prostor se podobno kot sosednja alpska območja sooča z odseljavanjem prebivalstva, opuščanjem kmetijstva, intenzivnim zaraščanjem, izgubo avtohtone podobe naselij in razpadanjem kulturne pokrajine. Alpski prostor je izpostavljen tudi vedno množičnejšemu turizmu ter prometnim tokovom, ki marsikje že ogrožajo občutljive gorske ekosisteme. Ohranjanje poselitve in kulturne pokrajine (ob sočasnem upoštevanju ekoloških razmer) je v takšnih razmerah za državo velik izziv. Alpska konvencija in njeni protokoli so dobra podlaga trajnostno-sonaravnemu razvoju tega prostora/območja, s strani države in lokalnih skupnosti pa bo potrebnega veliko napora, da se bodo zapisani cilji začeli uresničevati tudi v praksi. Kljub temu ne gre izgubljati optimizma, saj so predvsem v tujini že uspešno izpeljali nekatere vzorčne projekte (uvajanje ekološko konkurenčnega kmetijstva, finančna nadomestila za učinkovitejše zagotavljanje funkcij gozda ter za ohranjanje pitnih in hidroenergetskih virov, pospeševanje okolju prijaznega turizma, vključevanje domačih proizvodov v turistično ponudbo, omejevanje individualnega in pospeševanje javnega prometa ipd.). Ena izmed prvih nalog alpskih držav, tudi Slovenije, pa je pridobitev kakovostnih podatkov za območje Alpske konvencije, k čemur smo poskušali vsaj minimalno prispevati tudi s pričujočim člankom.

Literatura

1. Alpska konvencija, 2003. Priročnik. Alpski signali I. Innsbruck.
2. Bätzing, W., Perlik, M., Dekleva, M. 1996: Urbanization and depopulation in the Alps. Mountain research and Development 15/4. Boulder, Colorado.
3. Bätzing, W. 2003: Die Alpen: Geschichte und Zukunft einer europäischen Kulturlandschaft. München.
4. Kladnik, D. 2003: Demografske značilnosti slovenskega alpskega prebivalstva. Slovenski alpski svet in Alpska konvencija. Ljubljana.
5. Podatki registra prostorskih enot, 2003. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana.
6. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
7. Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu Alp (Alpske konvencije). Ur. l. RS, št. 19-24/95. Ljubljana.
8. Digitalni model reliefa Insar DMV 100, Geodetska uprava Republike Slovenije (stanje 2001). Ljubljana.
9. Karta rabe tal, 2002. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Ljubljana.
10. Interpretacijski ključ, 2002. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Ljubljana.

Cezlak

*naprej po poti
geološke preteklosti*

IZVLEČEK

Kamnoloma Cezlak I in II sta bila mnoga desetletja glavno gonilo življenja v istoimenskem naselju. V znamenitem kamnolomu so sprva lomili in nato rezali naravni okrasni kamen, lokalno poimenovan pohorjski tonalit in čizlakit. S projektom *Promocija in dopolnitev dejavnosti v kamnolomu in naselju Cezlak* želimo naravno in kulturno dediščino iztrgati iz pozabe.

Gljučne besede:

Cezlak, čizlakit, podeželje, turistični potencial, regionalni razvoj, Slovenija.

ABSTRACT

Cezlak: into the future by following the traces of geologic past

Quarries Cezlak I and II have been the "beating heart" of the settlement Cezlak. Natural decoration stone, locally named Pohorje's tonalit and čizlakit, was broken at first and then cut. The project *Promotion and replenishment of activities in Cezlak's quarry and village* aims to save the natural and cultural heritage from oblivion.

Key words:

Cezlak, čizlakit, rural areas, tourist potential, regional development, Slovenia.

Avtorji besedila:

skupina KAMN (Katja Urankar, Anja Leskovar, Matjaž Marsič in Nataša Jakopin, študentje 4. letnika geografije v š. l. 2003/2004)

Avtor fotografij:

DOMEN GRÖGL

Cezlak

Okrasni kamen nas obdaja na vsakem koraku. Vendar pa se zelo redko ali nikoli niti ne ustavimo, da bi si ga pobliže pogledali, kaj šele, da bi se vprašali, v katerem kamnolomu je bil narezan. Pročelje slovenskega Parlamenta poznamo vsi, le malokdo pa ve, da k njegovemu posebnemu izgledu prispeva tudi čizlakit, kamen, ki so ga dolgo pridobivali v Cezlaku, enem najpomembnejših kamnolomov naravnega kamna v Sloveniji.

Kamnolomi so pomemben del naše naravne in kulturne dediščine in zato je njihovo ohranjanje za prihodnje rodove še toliko pomembnejše. Lahko so pomembna podlaga za oblikovanje dodatnih, posodobljenih dejavnosti, ki bi prispevale k njihovi uporabni vrednosti, in jih še bolj približale domačinom in širši javnosti. Da bi kamnolomu v Cezlaku povrnili nekdanji ugled, da bi se lokalno prebivalstvo ponovno močneje identificiralo z njim ter da bi se območje (skupaj s kamnolomom) odprlo in navezalo na že obstoječe turistične tokove širšega območja, je bil pripravljen projekt *Promocija in dopolnitev dejavnosti v kamnolomu in naselju Cezlak* (vključuje izdelavo geološko-muzejske zbirke in geološke poti po kamnolomu).

Zadnji vlak za Cezlak?

Naselje Cezlak leži na južnem pobočju Pohorja, okoli 3,5 km severno od Oplotnice v občini Slovenska Bistrica, na nadmorski višini 600 metrov (3). Majhno naselje je stisnjeno na uravnavo med potokom Oplotniščica ter kamnolomoma Cezlak I (pohorski tonalit) in Cezlak II (opuščen kamnolom čizlakita; 5, 6). Območje Oplotnice in naselja Cezlak se sicer nahaja na potencialno turistično zanimivem območju, saj leži v zaledju pomembne turistične navezave Zreče-Rogla, v zaledju velikega rekreacijsko-športnega središča. Po obrobju naselja Cezlak je speljana tudi kolesarska pot po Pohorju, hkrati pa v relativno bližnji soteski potoka Bistrica poteka (sicer pomanjkljivo) markirana geološka pot.

Cezlak je ujet med turistično razvito sosedstvo, sam pa je v okvirih Slovenije dokaj neprepoznaven, hkrati pa tudi odmaknjen od glavnih cestnih povezav. Naselje in prebivalstvo je močno odvisno od dejavnosti

kamnoloma, kar omejuje trajnostni razvoj. Hkrati pa je njihovo zgodovinsko pogojeno poistovetenje s kamnolomom ter močna lokalna identiteta, ki jo izkazujejo, bistvena prednost in priložnost za oblikovanje skupne razvojne strategije. Zaradi tega še neizkoriščenega potenciala se odpirajo mnoge priložnosti za kamnolom, naselje in prebivalce. Ne samo, da bi kamnolom z uresničitvijo projekta začel izvajati dodatno dejavnost, ampak bi tudi prebivalci dobili priložnost za ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnostmi na kmetijah in bi se tako vključili v širšo turistično regijo. S tem bi se povečali dohodki in obisk, v lokalno okolje bi prinesli nove, sveže elemente potencialnega razvoja, hkrati pa bi se ohranjala pomembnost, vrednost in zanimanje za geologijo Pohorja ter za obe značilni, posebni kamnini, ki ju najdemo v Cezlaku.

Mimo Cezlaka se lahko po razgibani soteski Oplotniščice po dobrem makadamu odpeljete do Pohorske hiše na Jurgovem pri Rogli ali pa se ob obisku kamnoloma odpravite po Granitni kolesarski poti do Keblja, Podgrada in Osankarice.

Slika 1: Kamnolom Cezlak I se je že nevarno približal kmetiji nad njim, zato je nadaljnje pridobivanje kamna horizontalno omejeno (foto: Domen Grögl).

Projekt kot priložnost

V izdelanem projektu je predvideno oblikovanje geološko-muzejske zbirke in krožne geološke učne poti, s čimer bi se vsaj delno zapolnila relativna vrzel na področju geološkega in geografskega izobraževanja v naravi in na terenu. V geološko-muzejski zbirki bi bila s slikovnim materialom (stare fotografije, fotografije kamnoloma in kamnin) in kratkimi komentarji predstavljena zgodovina pridobivanja kamnine. Zbirka bo sestavljena iz primerkov različnih kamnin (čizlakit, eklogit, amfibolit, marmor, pohorski tonalit, serpentinit, gnajs, granit). Poleg vitrin pa so pri vsakem kamninskem kosu predvidene tudi lupe, s pomočjo katerih bodo obiskovalci lažje opazovali zgradbo kamna. Večnamenski prostor, v katerem bo predvidoma zbirka postavljena, bo v času neobratanja na voljo za prostočasne dejavnosti lokalnega prebivalstva (prazniki, sestanki), saj bo opremljena tudi s stoli ipd.

Geološka učna pot bo potekala ob geološko in geomorfološko zanimivih točkah ter po obratih kamnoloma, kjer obdelujejo kamen. S pomočjo osmih učnih točk, ki bodo opremljene z devetimi informativnimi tablami, bodo izvedene interaktivne geološke

Slika 2: Tonalitne kocke so intenzivno uporabljali v povojni gradnji, danes pa so trgi in ulice s to podlago nekaj posebnega in jih najdemo tudi v tujini (foto: Domen Grögl).

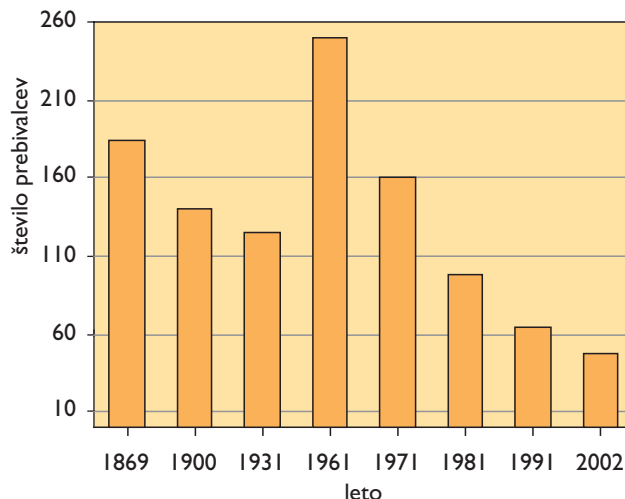
Slika 3: Vsak odrezan kos Pohorskega tonalita je označen z merami, velikokrat pa tudi z imenom ali nazivom kupca (foto: Domen Grögl).

delavnice na prostem, pri katerih bodo obiskovalci s svojim geološkim kladivom preizkušali trdnost in lomljivost kamna ter se preverili v znanju z odgovarjanjem na vprašanja z informativnih tabel. Da pa bodo tudi otroci lahko pregledali informativne table, bo pred vsako postavljena kamnita plošča, na katero bodo lahko stopili. Hkrati pa bo vsak obiskovalec prejel zloženko s karto geološke poti, osnovnimi informacijami in dodanim listom z vprašanji, ki bodo pomagala k razumevanju geologije in geografije območja.

Tonalitne kocke so bile še pred nekaj desetletji zaščitni znak kamnoloma v Cezlaku. Kamen so pridobivali z masovnim miniranjem, zato so bili kosi manjših dimenzij in nepravilnih oblik (tomboloni). V cepilnico, kjer je bilo prostora za 30 cepilcev naenkrat, so tombolone dovažali z vagoni. Kocke so cepili ročno s pomočjo posebne cepilne naprave, delavke-pomočnice cepilcev pa so kocke poravnale z manjšim kladivom. Kocke so sproti sortirali po velikosti in jih shranjevali v posebnih skladiščih, bunkerjih, ki so v uporabi še danes. Odpadni kamen so stresali v vagone pod cepilnico in ga odvažali na nasip. Pomožni delavci, večinoma ženske, pa so skrbele, da je bilo delovišče vedno počiščeno. Na robu kamnoloma so bile nanižane ročne kamnoseške delavnice, kjer so obdelovali večje tombolone, primerne za spomenike, stebre ipd. (8, 11).

100 let burnega razvoja

Prvotni lastnik kamnoloma, kmet Cezlak, sam ni zmogel težaškega dela in ga je zato leta 1905 prepuštil družini Windischgrätz. V tem obdobju so novi lastniki raziskali območje in izdelali načrt kamnoloma, ki je bil v veljavi še naslednja desetletja. Do Oplotnice, kjer je bilo skladišče, so zgradili ozkotirno železnico in elektrarno za potrebe kamnoloma in zaselka ob njem. Po letu 1919 so se lastniki pogosto menjali; leta 1930 je prišlo do krize, v kateri so kamnolom zaprli in opustili železnico, delavci pa so bili pahnjeni na rob preživetja. Do leta 1941 je bilo v kamnolomu spet zaposlenih 40 delavcev, gradile so se nove hiše. Ko je kamnolom prevzela Granitna industrija Oplotnica, so slab kilometer iz vasi zaradi vse večjih potreb po delovni sili zgradili naselje lesenih barak (Kolonija). Leta 1949 je bilo v kamnolomu zaposlenih kar 550 delavcev; naselje ima danes le 48 prebivalcev (8, 9). Od leta 1984 kamnolom vodi podjetje Mineral d.d. iz Ljubljane, ki danes zaposluje 25 ljudi (10).

Slika 4: Gibanje števila prebivalcev v Cezlaku (1869 - 2002)

Sprva so v kamnolomu kamen lomili in obdelovali ročno; letno so izdelali tudi do 1,2 milijona tonalitnih kock, saj je povpraševanje po kamnu za tlakovanje, izgradnjo mostov in robnikov zaradi povojne obnove izredno naraslo.

Slika 5: Nekdanji kamnolom Cezlak II ze dolgo sameva, nanj spominjajo le se manjši kosi zanimivega cizlakita (foto: Domen Grögl).

Leta 1975 so začeli s strojnim rezanjem in obdelavo, kar je poprej težaško delo nekoliko olajšalo. Povpraševanje po tonalitnih kockah je nato upadlo in tako se je ta lep in zanimiv kamen začel uporabljati predvsem kot skulpturni in okrasni naravni kamen (8).

Zaselek Kolonija ali Kurja ves, kot so jo imenovali domačini, je bila naselbina delavskih hiš (stala je od 1946 do 1968), ki so jih za svoje delavce postavili lastniki. "Leta 1968 se je Kurja ves začela pogrezati. Oplotniščica je narasla in spodjedla večino hriba, na katerem so stale lesene barake. V kratkem času so se pogreznile za pol metra in postale nevarne za življenje. Lastniki kamnoloma so izselili družine in podrli hiše, vsak delavec, ki je izgubil bivališče, pa je dobil zemljo in ugoden kredit za novo hišo. Nekateri so si za ta kredit nakupili celo pohištvo," pravi Danica Leskovar, ki je dolga leta živela v Cezlaku (8, 11).

Pohorski tonalit je že dolgo cenjen kot izredno primeren gradbeni kamen. Označujejo ga izjemna trdnost, odpornost proti atmosferskim vplivom in obstojnost. Mojstrska ročna obdelava pohorskega tonalita je bila v povojnih časih cenjena tudi izven naših meja: precej izdelkov so izvozili v Avstrijo, Nemčijo in Švico. Iz povojnega obdobja je tako najznamenitejši tonalitni spomenik žrtvam fašizma v avstrijskem Gradcu. V Sloveniji pa so znamenitejše stavbe in spomeniki, zgrajeni s "pohorskim kamnom": Trg republike v Ljubljani, Poslovna stavba Konus v Slovenskih Konjicah, Grajski trg v Mariboru, Poslovna stavba HIT-a v Novi Gorici, pročelje Fakultete za družbene vede in Višje upravne šole v Ljubljani, Poslovni nebotičnik BTC-Cityja v Ljubljani in notranjost slovenskega Parlamenta (1, 4, 8).

Slika 6: S pomočjo moderne tehnologije lahko danes v kamnolomu naenkrat odrežejo ogromne kose kamnine, ki jo odlikuje nerazpokanost, kar je eden poglavitnih atributov cezlaskega kamna (foto: Domen Grögl).

Slika 7: V cezlaku se lahko na vsakem koraku spotaknete ob najrazličnejše oblike kamna, v katerem so nekateri lokalni umetniki nasli celo navdih (foto: Domen Grögl).

Rojstvo in življenje kamna

Že zaradi svoje kamninske pestrosti je Pohorje posebnost v slovenskem prostoru. Skupaj s Kozjakom, Strojno in severnimi Karavankami je del velike neotektonske enote Vzhodnih Alp. Geološka zgradba teh območij se precej razlikuje od zgradbe ostale Slovenije, saj se edino tukaj na površju pojavljajo magmatske in metamorfne kamnine v večjem obsegu (8). Pohorje je velik masiv, ki se je dvignil med alpidsko orogenezo v terciarju. V jedru masiva je globočnina tonalit, v severozahodnem delu pa predornina dacit. Tonalit obdajajo metamorfne kamnine staropaleozojske ali celo predkambrijske starosti: gnajsi in blestniki z vložki amfibolita, eklogita, marmorja, kvarcita idr. Nastale so z metamorfozo, najbrž v več fazah, iz nekdanjih sedimentnih in magmatskih kamnin (1). Vsa ta dejstva kažejo na izredno kamninsko pestrost in posebnost "pohorskega kamna", katerega so cenili tudi preko meja Slovenije. Že Rimljani so občudovali čistost pohorskega marmorja, kasneje pa je glas o trdnosti in vzdržljivosti pohorskega tonalita in čizlakita (granodiorita) segal tudi dlje kot v "deveto vas". Danes pa bi bil lahko ta nekdanj cenjen kamen (skupaj s pohorskim tonalitom) nosilec razvoja kraja.

GRANODIORIT

Drugo ime: Pohorski tonalit (po kraju Passo Tonale v Adamellskem masivu, Italija).

Sestava: magmatska kamnina, globočnina.

Minerali: plagioklaz, kremen, biotit.

Posebnosti: teža 2687 kg/m³, zelo obstojen in trpežen kamen, aplitne žile (1, 4).

DIORITSKI PIROKSEKIT

Drugo ime: Čizlakit (po kraju Čizlak, preimenovanem v Cezlak).

Sestava: magmatska kamnina, globočnina gabrske skupine.

Minerali: svetlozeleni avgit, temnozeleno rogovača in beli plagioklazi.

Posebnosti: poseben okrasni kamen intenzivno zelene barve, svetovna posebnost, kamnolom zavarovan kot naravni spomenik (1, 4).

Dobrodošli v Cezlaku!

Le na podlagi dolgotrajnega složnega skupnega življenja prebivalcev in kamnoloma v Cezlaku je mogoče potenciale, ki so v tem primeru realni, razvijati v polni meri. Kljub šibkim endogenim faktorjem je v skupnosti mnogo pobud, kar pomeni, da se lokalna skupnost popolnoma zaveda pomena razvoja in dejavnosti, ki bi ohranjale naselje in območje tudi po tem, ko se bodo danes obstoječi naravni potenciali (zaloge pohorskega tonalita) izčrpali.

Tako je potrebno še danes izkoristiti pobudo domačinov in pripravljenost partnerjev za sodelovanje, se navezati na bližnja turistično razvitejša območja ter ohranjati naravno in kulturno dediščino. V kolikor pa teh priložnosti s tovrstnimi projekti ne bodo (bomo) znali izkoristiti, ne samo v primeru Cezlaka, ampak tudi drugje, se bo nadaljeval trend upadanja števila prebivalcev, ki je vsaj v Cezlaku viden v zadnjih desetletjih. Izgubil se bo še en pomemben košček v mozaiku zgodovine in Cezlak tako lahko postane naslednje mrtvo naselje na seznamu demografsko izpraznjenih območij.

Kamen je nastajal milijone let, ljudje tukaj živijo tisočletja, kamnolom je predstavljal bistveni del njihovega življenja celo stoletje. Ne smemo dopustiti, da kamnolom in naselje izumreta v nekaj desetletjih. Zatorej moramo ohranjati vsaj bistveni element živega prostora - kulturno pokrajino, ki jo oblikujejo ljudje s svojim delom in ustvarjalnostjo. Za majhno naselje, kot je Cezlak, pa bi uresničitev takšnega projekta lahko pomenila tudi nov začetek. Pa le pridite kdaj v Cezlak!

Slika 8: Ob rezanju ogromnih kosov kamna se lahko ob robovih kamnina krusi in tako nastajajo manjši kosčki, ki jih nato porabijo za kocke ali plosce (foto: Domen Grögl)..

Zahvaljujemo se direktorju in predstavnikom podjetja Mineral d.d., dr. Ivanu Žagarju; županu občine Slovenska Bistrica, Janezu Grmu; predsedniku krajevne skupnosti Kebelj, Marjanu Crniču; vodji obrata Cezlak, nekaterim prebivalcem Cezlaka in okoliških naselij. Projekt je nastal v okviru vaj iz Geografije podeželja.

Literatura

1. Faninger, E. 2001: Geologija Pohorja. Proteus, letnik 64, št. 1. Ljubljana.
2. Fišer, A. 2001: Vrednotenje pokrajine za turizem in rekreacijo - primer Vzhodnega Pohorja. Diplomsko delo na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete. Ljubljana.
3. Geografski atlas Slovenije, 1998. Ljubljana.
4. Gregorač, V. 1995: Mali leksikon geologije. Ljubljana.
5. Hlad, B. 2002: Kamnolom granodiorita Cezlak I. Gea, letnik 12, št. 5. Ljubljana.
6. Hlad, B. 2002: Kamnolom granodiorita Cezlak II. Gea, letnik 12, št. 7. Ljubljana.
7. Orožen Adamič, M. et al. 1995: Krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana.
8. Simonič, P. 2002: Etnološki temelji Regijskega parka Pohorje: integralno poročilo z delavnice. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete. Ljubljana.
9. Vesel, J., Senegačnik, A. et al. 2004: Pohorski tonalit, Mineralov kamnolom na Cezlaku. Mineral d.d. Ljubljana.
10. Medmrežje 1: www.surs.si (23.2.2004).
11. Medmrežje 2: www.kebelj.si (23.2.2004).
12. Ustni viri (december 2003 - april 2004).

Čadrg

primer don Pierinove skupnosti kot dodatne priložnosti za razvoj podeželja

IZVLEČEK

Odpiranja novih don Pierinovi skupnosti za zdravljenje zasvojenec z drogami se otepajo marsikatero lokalne skupnosti v Sloveniji. V nasprotju z mnogimi neutemeljenimi strahovi le-te lokalnemu okolju ne predstavljajo nikakršne grožnje. Nasprotno, celo pozitivno pripomorejo pri razvoju majhnih podeželskih okolij. Vaška skupnost v Čadrgu je omogočila odprtje prve don Pierinove skupnosti v posvetnem objektu v Sloveniji.

Ključne besede:
podeželje, don Pierino, Skupnost srečanje, Čadrg.

ABSTRACT

Many local communities in Slovenia have shown resistance towards opening the new don Pierino communities for healing drug addicts. Just the opposite to many groundless fears the communities are no threat to local environment. They have stimulating effect on the rural areas development. Village community of Čadrg has enabled opening of the first don Pierino community in a secular building in Slovenia.

Key words:
rural areas, don Pierino, Community Incontro, Čadrg.

Avtor besedila:
PRIMOŽ PIPAN, univ. dipl. geog.,
E-pošta: ppipan@hotmail.com

Avtor fotografij:
PRIMOŽ PIPAN

Poznavalec življenja v Alpah, avstrijski Korošec Gerhard Lepp, je Čadrg vzel za sinonim idealne preobrazbe hribovskih in gorskih vasi iz izumirajočih v napredna in obetavna naselja (10). Se torej fenomen Čadrg lahko ponovi še kje drugje?

Da ima Čadrg današnjo podobo, je do sedaj vsak njegov odrasel krajan prostovoljno vložil okoli 4.000 delovnih ur.

"Če bi vsak Slovenec naredil pol toliko, bi bili Švicarji reveži (6)."

Zanimivo je to, da izračun upošteva tudi krajanje, ki v vasi nimajo stalnega bivališča. Razlog, da je Čadrg zgled uspešne vaške skupnosti, je nedvomno tudi ta, da razlik med »domačini« (25 oseb) in »vikendaši« (9 oseb) pravzaprav ni (6).

Vaščani Čadrga so potem, ko nikjer v Sloveniji niso bili pripravljeni sprejeti don Pierinove skupnosti, ponudili možnost za prvo njegovo skupnost v Sloveniji za zdravljenje odvisnikov od drog v posvetnem objektu.

Vaška skupnost Čadrg

Čadrg je razloženo hribovsko naselje v južnem delu Posočskih Julijskih Alp. Upravno spada v občino Tolmin, za katero so značilne obmejnost, prometna odmaknjenost, demografska ogroženost in obroben položaj. Dolgo časa je bil edina vas na Tolminskem, do katere ni bila speljana cesta. Slaba dostopnost je bila glavni razlog, da se je veliko prebivalcev, ki so se zaposlili v industrijskih obratih v dolini, preselilo v Tolmin.

Preobrat v razvoju vasi se je zgodil leta 1974, ko so vaščani z udarniškim delom sami zgradili cesto do vasi, njen zadnji odsek so zabetonirali šele leta 1990. V zadnjih letih se v naselje pospešeno vrača življenje. Če je leta 1991 v petih stalno naseljenih gospodinjstvih živelo 21 ljudi, je v letu 2004 njihovo število naraslo že na 34 (ne upoštevaje 6 do 9 fantov iz don Pierinove skupnosti).

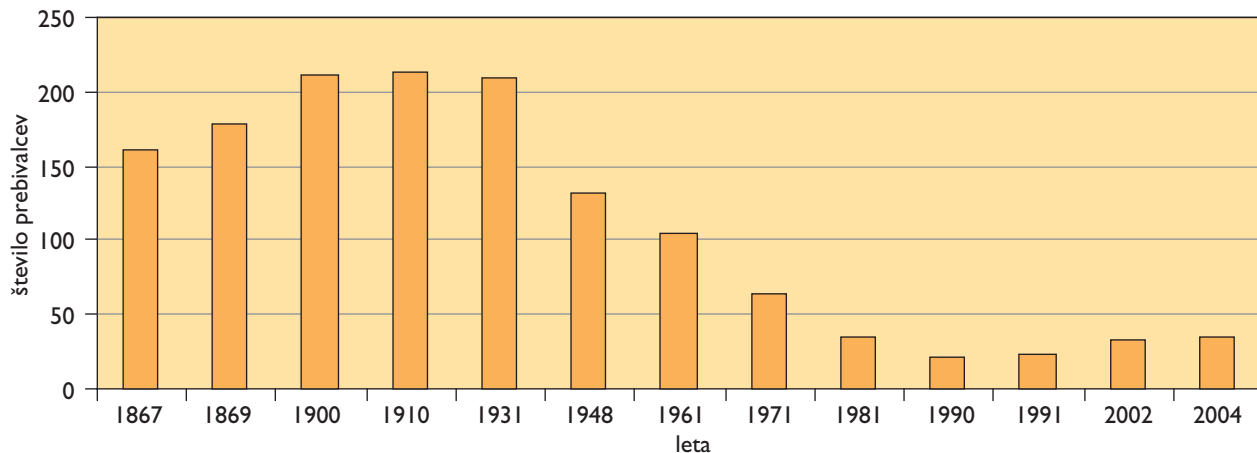
Čadrgan Ludvik Janež meni, da ima teoretično vsaka vaška skupnost možnost, da uspe, istočasno pa dodaja, da je v današnjem času praktično to zelo težko izvedljivo. Vse je odvisno od stopnje socialnega kapitala. Njegov pomen se odraža v tem, da skozi socialne prvine (socialna omrežja, zaupanje, vzajemnost) pospešuje usklajevanje in sodelovanje za skupno dobro (13).

Trenutno je v vasi ena čista kmetija, iz štirih dopolnilnih kmetij pa se gospodarji dnevno vozijo na delo v Tolmin. Ker je delež mladih v vasi velik, imajo vse kmetije zagotovljeno nasledstvo. Tako Čadrg ostaja eno redkih perspektivnih hribovskih naselij na območju tolminske občine.

Tradicionalna »vas« je obstala le, če so prebivalci sodelovali med seboj in tako ustvarili vaško skupnost. Temeljna pogoja za njeno uspešno delovanje sta možnost svobodnega odločanja članov o njeni prihodnosti ter njihova povezanost z okoljem (7).

Slika 1: V živo skalo vklesana cesta - življenjska žila vasi (foto: Primož Pipan).

Slika 2: Gibanje števila prebivalcev v Čadrgu med 1867 in 2004 (9).

Socialni kapital sestavljata strukturni in kulturni vidik (4, 12). Pri prvem so kazalniki članstvo in aktivnosti v prostovoljnih organizacijah, pri drugem pa gre za vprašanje medsebojnega zaupanja. Rezultat vsega vloženega dela in medsebojnega zaupanja je močna vaška skupnost, kjer vsi člani izkazujejo visoko stopnjo altruizma ali nesebičnosti. Ta je predpogoj za vzdrževanje majhnih naselij pri življenju oziroma za njihovo revitalizacijo.

Slika 3:

Sprejem in življenje v don Pierinovi skupnosti

Kandidati za vključitev v celodnevni pripravljani program terapevtske skupnosti morajo za to, da so mu fizično sposobni slediti, izpolniti dva pogoja. Opravljen morajo imeti zdravniški pregled, ob tem pa vzdržati vsaj še teden dolgo abstinenco brez drog. Priprave na življenje v Skupnosti trajajo štiri do pet tednov. Po uspešno opravljenih pripravah člani v njih preživijo naslednjih 30 do 36 mesecev. Poudariti je treba, da v Skupnosti ne prihajajo od droge fizično odvisni ljudje, temveč ljudje, ki so telesno že očiščeni (5). Ker poteka življenje v Skupnosti po strogih pravilih, je strah, da bi ta postala kraj za zbiranje odvisnikov s širšega območja, povsem neutemeljen. V njih so prepovedane vsakršne droge in alkohol, kadilci na dan dobijo 10 cigaret, celo pitje kave in gledanje televizije je na primer omejeno le na dvakrat tedensko. Družinski člani lahko na obisk pridejo vsako drugo nedeljo, prijatelji pa le dvakrat na leto (11).

Integracijska sposobnost, to je sposobnost sprejemanja in vključevanja priseljencev v naselje, je odvisna od stabilnosti in čvrstosti vaške skupnosti (2). Vprašanje pritiska priseljencev na tradicionalno vaško skupnost je odločilno za organski razvoj naselja. Postavlja se vprašanje, kje je prag deleža priseljencev, ki se še lahko vključijo v domačo skupnost, ne da bi bili prizadeti ali celo porušeni odnosi med prebivalci v naselju (7).

Objekti don Pierinovih skupnosti in gospodarjenje v njih

Za izvajanje programov dobi Skupnost srečanje objekte v dar ali v trajno uporabo na podlagi pogodbe z lastnikom. Objektov praviloma ne kupuje, saj si takšnih stroškov ne more privoščiti. Ker stavbe niso grajene namensko, niti dva centra nista enaka. Skupnosti za fante in dekleta so ločene, praviloma so v opuščeni cerkveni ali posvetni objekti, na primer v samostanih, zgradbah starih šol, stanovanjskih hišah, kmetijah ipd. V objektu navadno živi od 5 do 12 ljudi, obstaja pa tudi nekaj večjih (na primer *Mulino Silla* s kapaciteto več kot 100 oseb).

Ker vsaka Skupnost teži h gospodarski samozadostnosti, v njih poteka pridelava hrane za lastne potrebe. Člani se ukvarjajo s poljedelstvom, sadjarstvom in živinorejo. Izjeme so nekatere večje Skupnosti, ki imajo na primer 500 sadnih dreves ali 300 pujskov in so zaradi ugodnih naravnih razmer ozko specializirane. Svoje proizvode nato zamenjujejo

z drugimi Skupnostmi. Morebitnih presežkov nikoli ne prodajo na trgu, ampak jih po možnosti dostavijo drugim skupnostim v bližini (11).

Skupnost srečanje v Sloveniji

Leta 1992 je Skupnost srečanje začela s programom pomoči zasvojenim in njihovim svojcem tudi v Sloveniji. Ker večina zasvojencev iz Slovenije še vedno odhaja v don Pierinove skupnosti v Italijo, je njihova želja, da bi čimveč tistih, ki jim pomagajo, ostalo v Sloveniji.

Prva Skupnost je leta 1995 zaživela v frančiškanskem samostanu na Kostanjevici pri Novi Gorici (5). Trenutno jih v Sloveniji deluje pet, poleg kostanjeviške še v Vremskem Britofu, Razborju pri Loki pri Zidanem Mostu, Sveti Trojici v Slovenskih goricah ter Čadrgu pri Tolminu. Skupnost v Sloveniji deluje pod okriljem Zavoda Pelikan - Karitas; v trinajstih letih delovanja je bilo v program pomoči vključenih več kot 800 mladih (3).

Slika 4: Njiva, ki jo obdelujejo člani don Pierinove skupnosti (foto: Primož Pičan).

Nastanek don Pierinove skupnosti v Čadrgu

Vaška skupnost Čadrg si je več let prizadevala za oživitev objekta stare, podirajoče se vaške šole. Po tem, ko so se prebivalci Planine leta 1994 izrekli proti don Pierinovi skupnosti v njihovem naselju, se je Ludviku Janežu, takratnemu predstavniku čadrske vaške skupnosti, utrnila ideja o don Pierinovi skupnosti v stari vaški šoli.

Krajani so o njej začeli resno razmišljati, ko so jih leta 1997 obiskali predstavniki Karitas. Kako bo to vplivalo na njihovo mladino? Bo poskrbljeno za red? Ali bo to vplivalo na slabo ime Čadrga, mu bo morda prineslo slabo publiciteto? Po prvih pomislekih pa so začeli razmišljati o tem, da bo v vas prišla še ena velika družina, ki bo z njimi živela in delala.

Karitas je Čadržanom omogočila, da so nekajkrat obiskali in se seznanili z delujočo Skupnostjo na Kostanjevici pri Novi Gorici. Ker se je Janež bal, da ne bi s svojo idejo krajanov sprl in bi tako eno Skupnost gradil, drugo (vaško skupnost) pa rušil, se je odločil za glasovanje po načelu: ena hiša - en glas. Člani posamezne družine so se morali med seboj pogovoriti

»Zgodovina« Skupnosti srečanje

Na rimskem trgu Navona se je leta 1963 duhovnik Pierino Gelmini srečal z narkomanom Alfredom, ki ga je prosil pomoči. Srečanje z Alfredom, človekom v tovrstni stiski, je bilo rojstvo avanture, katere rezultat je Skupnost srečanje (Comunita Incontro). Njen prvi center Mulino Silla je zaživel leta 1979, ko se je don Pierino skupaj s petimi fanti vselil v star, napol porušen mlin v Dolini čarovnic (50 kilometrov severno od Rima). Danes je Mulino Silla sodobno opremljen kompleks pisarn, dvoran in delavnic, katerega sestavni del sta tudi bolnišnica in šola. Ob njem je v Italiji zraslo 165 centrov, več kot 40 pa jih je zunaj meja Italije: v Franciji, Španiji, Švici, Sloveniji, Boliviji, Braziliji, Kostariki, Združenih državah Amerike in na Tajskem (11).

Slika 5: Hiša Skupnosti srečanje v skladu z možnostmi še vedno obnavljajo (foto: Primož Pipan).

in skupaj odločiti, kako bo glasovala njihova hiša. Na koncu so se prebivalci vseh sedemnajstih domačij (tudi vikendaši) v vasi soglasno izrekli za Skupnost (6).

V fantom namenjeno don Pierinovo skupnost v Čadrgu, ki lahko sprejme največ 10 uporabnikov hkrati, je prva skupina odvisnikov prispela leta 1999 (3). Ker vanjo prihajajo posamič, se njihovo število spreminja. Najpogosteje jih je v njej od šest do devet. Ekipo sestavljajo v glavnem Slovenci, vključeni pa so bili že tudi Hrvati iz Splita, Pulja, Pazina in Zadra (6, 11).

Kaj je Čadrg s Skupnostjo pridobil?

Vsak posameznik v vasi je zaradi osebne izkušnje s Skupnostjo ogromno pridobil na področju osebnega razvoja. Ker v naselju ni dovolj delovne sile, ima od nje korist tudi celotna vaška skupnost. Devet dodatnih parov rok, ki lahko v primeru nenadne potrebe kadarkoli priskočijo na pomoč, veliko pomeni. Člani Skupnosti vaščanom redno pomagajo pri spravilu sena in drv ter pri čiščenju ceste v zimskem času.

Člani Skupnosti in njihovi sorodniki, ki k njim hodijo na obiske, dobro ime vasi promovirajo daleč naokoli. Na obiske v Čadrg še vedno prihajajo njeni bivši člani s svojimi družinami. Ker krajani navezujejo poznanstva z ljudmi po celi Sloveniji, se krog ljubiteljev Čadrga iz leta v leto širi. Zaradi obiskovalcev je vrata odprla manjša vaška okrepčevalnica, prodaja sira v vaški sirarni pa se je tako povečala, da ga morajo kupci rezervirati en mesec vnaprej.

Mnogo obiskovalcev povprašuje po apartmajih in sobah, saj želijo v Čadrgu preživeti konec tedna. V bližnji prihodnosti obstaja resna poslovna priložnost, da se kdo izmed vaščanov začne ukvarjati z oddajanjem sob za goste (9).

Vzorčni primer?!

Lokalnemu okolju don Pierinove skupnosti ne predstavljajo nobene grožnje, ampak so, ravno nasprotno, prej priložnost za njegov dodatni razvoj. V najslabšem primeru Skupnost z obnovo in vzdrževanjem prej zapuščenega ali podirajočega se objekta upočasni ali celo ustavi stagniranje majhne lokalne skupnosti na demografsko ogroženem hribovskem območju. Poleg svojega temeljnega poslanstva opravlja še vlogo vzdrževalca kulturne pokrajine, jo varuje pred zaraščanjem, lahko pa je tudi pobudnik izletniškega turizma.

Slika 3: Čadrg št. 6 - domovanje don Pierinove skupnosti (foto: Primož Pipan).

Na nek način je paradoksalno, da nesreča odvisnikov od droge predstavlja priložnost za lokalno skupnost na podeželju, ki don Pierinovo skupnost sprejme med sebe.

Don Pierinove skupnosti pomenijo nov način, s katerim lahko naselje doseže večjo medijsko odmevnost in prepoznavnost, kar v dobi blagovnih znamk vsekakor ni nezamisljivo.

Navsezadnje se je švedski kraljevi par ob priliki obiska v Sloveniji (junija 2004) v Kobaridu zadržal le petnajst minut, v Čadrgu pa slabo uro!

V zvezi z ustanavljanjem novih Skupnosti neizogibno trčimo ob dojemanje lokalnega prebivalstva, ki je lahko »za« ali pa »proti« don Pierinovi skupnosti v njihovem naselju. »Se bodo akterji sposobni pogovoriti med seboj in v prostoru ustvariti koalicijo (14)?« Nove don Pierinove skupnosti so vsekakor v interesu lokalnih skupnosti.

Literatura

1. Barbič, M., Benedejčič, M. 1993: Druženogeografske značilnosti doline Zadlašce in Čadrga. V: Alpski mladinski raziskovalni tabori. Tolmin.
2. Glueck, A., Magel, H. 1993: Podeželje - vrt prihodnosti. Komenda.
3. Horvat Žnidaršič, Z. 2004 (osebni vir, 23. 3. 2004).
4. Igljč, H., 2001: Socialni kapital, socialna omrežja in politično vedenje: empirična študija. Družboslovne razprave, 17. Ljubljana.
5. Imam težave z drogami! Kam po pomoč? (vodil po več kot 100 programih), 2001. Urad vlade RS za droge. Ljubljana.
6. Janež, L. 2002 (osebni vir, 15. 8. 2002).
7. Klemenčič, M. M., 1995: Krajevna identiteta na primeru Srednje in Zgornje Gorenjske. V: Dela 11. Ljubljana.
8. Krajevni leksikon Slovenije, 1995. Ljubljana.
9. Pipan, P. 2004: Učinki zdravljenja odvisnikov od drog po metodi don Pierinove skupnosti za samopomoč na naselje Čadrg. Seminarska naloga, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete. Ljubljana.
10. Roš, K. 2002: Ekološko kmetovanje v TNP. Sodelovanje Čadrganov je že pregovomo. Delo (10. julij 2002). Ljubljana.
11. Rožac, D. 2002 (osebni vir, julij 2002).
12. Švorc, S. 2003: Sociološki vidik revitalizacije perifernih območij - primer občine Kobarid. Diplomsko delo, Oddelek za sociologijo Filozofske fakultete. Ljubljana.
13. Warner, M. 1999: Social Capital Construction and the Role of the Local State. V: Rural Sociology, 64. KRAJ IZDAJE.
14. Zidar, F. 2003 (osebni vir, 7. 7. 2003).

Geografija prostega časa - samostojno delovno področje družbene geografije?

Geografija prostega časa (vključno z geografijo turizma kot posebnim vidikom) kot specifično delovno področje družbene geografije temelji na ugotovitvi, da sodijo dejavnosti prostega časa med osnovne funkcije človekovega delovanja.

Na poseben položaj tega geografskega delovnega področja vplivajo naslednje prvine.

- Poseben pomen narave kot rekreacijskega potenciala. Naravno okolje je materialna podlaga za zadovoljevanje različnih prstočasnih dejavnosti. Nekatere naravne prvine, ki sicer nimajo drugega gospodarskega pomena, postanejo s prstočasnim povpraševanjem ekonomska dobrina.
- Med dejavnosti, ki so namenjene preživljanju prostega časa, je vključeno izredno veliko različnih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti, vendar pa vzpodbuja prosti čas tudi povsem specifične dejavnosti in objekte, ki predstavljajo v pokrajini značilne in samo-svoje pokrajinske funkcije in strukture.
- Dejavniki, ki vplivajo na prstočasno povpraševanje in ponudbo ter tolmačijo pokrajinsko stvarnost, predstavljajo v mnogočem specifične zakonitosti pokrajinskega razvoja.

Pokrajinski učinki preživljanja prostega časa se razraščajo!

Trend transformacije prstočasnega sektorja od nekdanjih, pasivnejših oblik preživljanja prostega časa (namenjenih zlasti počitku in sprostitvi), preko aktivnejših dejavnosti za

krepitev duševnih in telesnih moči, do prstočasnih oblik, namenjenih širjenju obzorja, osebnega razvoja in uveljavljanja, samopotrjevanja in samouresničevanja, se odraža v nenehnem porajanju novih in v razvejanosti obstoječih prstočasnih aktivnosti. S tem se povečujejo in širijo tudi pokrajinski vplivi, saj se pojavlja čedalje širši seznam prstočasne infrastrukture in oblik rabe tal.

Aplikativni pomen geografije prostega časa

Analize in ocenjevanja razvoja prstočasnih dejavnosti so do petdesetih let 20. stoletja poudarjala predvsem njihove pozitivne vplive na preobrazbo pokrajinskih struktur, zlasti njihovo vlogo pri ohranjanju funkcionalnega življenjskega in gospodarskega prostora na območjih splošnega razvojnega zastoja.

Množičen razvoj prstočasnih dejavnosti po letu 1950 pa je težišče analiz prevesil v ugotavljanje problematičnih sprememb, kot so: posledice prezasičenosti rekreacijskih območij, naselij in prometne infrastrukture, neuravnovešene socialne strukture oziroma disparitete v turističnih receptivnih območjih ter različne oblike obremenjevanja okolja in pokrajine. Te ugotovitve so sprožile tudi specifično usmerjanje raziskovanja za potrebe regionalnega in prostorskega planiranja, predvsem z analizami prostora (t.j. raziskovanjem obstoječih struktur), z ocenjevanjem prostora z vidika primernosti za prstočasne dejavnosti (naravnih in kulturnih dobrin), vključujoč pri tem tudi bodoči razvoj in problematiko alternativnih smeric prostorskega razvoja.

Zahvaljujoč prav poznavanju in razumevanju vezi med naravo in družbo in vplivov tega delovanja na pokrajino so v preteklih petdesetih letih mnogi slovenski geografi našli težišče svojega poklicnega dela v institucijah in zavodih, ki se ukvarjajo z urejanjem prostora oziroma s prostorskim planiranjem in z varstvom narave. Ob tem je bila njihova prednost zlasti v tem, da pri vprašanih, ki so se nanašala na področje prostega časa (in turizma), niso gledali ozko in enostransko ali sektorsko. Resnici na ljubo pa je potrebno omeniti, da jim je manjkalo poznavanje nekaterih področij, zlasti pravnih ukrepov, s katerimi skuša država (družba) aktivno ali restriktivno vplivati na urejanje prostora. Ta manjko znanja so morali običajno samoiniciativno odpravljati med svojim delom.

Izobraževanje in zaposlovanje geografov na področju prstočasnih (turističnih dejavnosti)

V preteklih letih so se geografi (razen na predhodno omenjenih institucijah in v upravnih organih za prostorsko urejanje in planiranje) vključevali deloma tudi v delo turističnih nosilcev v ožjem smislu, zlasti v: statistični službi, turističnih agencijah, zbornicah in v lokalnih turističnih organizacijah in društvih. V zvezi z udeleževanjem v teh ustanovah se, in to ne zgolj pri geografih, temveč tudi pri drugih izobrazbenih profilih, odpirajo dileme, ki izhajajo iz sledečih dejstev.

- Dejstvo, da je preživljanje prostega časa (turizem) kompleksen pojav, kjer se močno povezujejo raznovrstni elementi: sociološki, ekonomski, geografski, psihološki, prostorski, pravni, politični idr.

Za poznavanje zapletenih razmerij delovanja turizma so zato pomembni raznoliki vidiki znanja. To vsekakor ne morejo biti le aspekti ekonomike turizma, saj je turizem mnogo bolj zapleten od gospodarstva, niti ne geografija turizma, s preučevanjem vzrokov in posledic pokrajinskih učinkov.

- Delo v ustanovah, ki se ukvarjajo s prostočasnimi (turističnimi) dejavnostmi, terja reševanje izredno razvejanih nalog, kot so: analiza turističnega dogajanja (od povpraševanja do ponudbe), oblikovanje delnega ali integriranega turističnega produkta, priprava in organiziranje ter izvajanje tržnih akcij, organiziranje specifičnih izobraževalnih akcij, če izdvojimo le nekatere.

Razvejanost obravnavanega področja in številne oblike specifičnega znanja, ki so potrebne za reševanje izdvojenih nalog, terjajo v prvi fazi določeno osnovno, vendar kompleksno znanje, v drugi pa specializiran in poglobljen študij specifičnih in zahtevnejših raziskovalnih metod ali znanja za vrhunsko menedžersko delo.

Sedanja prizadevanja po "odpiranju" in interdisciplinarno zasnovanih študijskih smereh kot tudi po novih, stopenjsko oblikovanih programih nudijo možnosti, da se geografija prostega časa (turizma) prilagodi tem novim spoznanjem in možnostim.

Matjaž Jeršič

Pričujoči prispevek je bil pripravljen za razpravo na okrogli mizi "Turistična geografija Slovenije" na Zborovanju slovenskih geografov v Velenju (op. ur.).

19. zborovanje slovenskih geografov Velenje 2004

Tokratno zborovanje slovenskih geografov je od 21. do 23. oktobra 2004 potekalo v Velenju, kjer so ga v sodelovanju z Zvezo geografskih društev Slovenije (ZGDS) pripravili geografi-raziskovalci Inštituta za ekološke raziskave ERICo Velenje.

Bilo je precej regionalno obarvano, saj so si organizatorji za enega glavnih ciljev zastavili pridobiti ter predstavnikom lokalne in državne uprave podati kar največ informacij, ki jih bodo lahko uporabili pri načrtovanju sonaravnega in trajnostnega razvoja Zgomlje Savinjske in Šaleške doline (imenovane tudi "SAŠA" regije). Kot drugo značilnost tokratnega zborovanja bi lahko izpostavili interdisciplinarnost. Organizatorji so k sodelovanju povabili tudi predstavnike lokalnih skupnosti, večjih podjetij in strokovnjake z različnih področij, ki so po mnenju udeležencev s svojimi prispevki dogajanje obogatili, prispevali so k večji kakovosti razprav in stališč, ki so se na zborovanju izoblikovala, hkrati pa je ta "odprtost" omogočila uresničitev še enega zastavljenega cilja, t.j. z zborovanjem širši javnosti predstaviti vsakokratno aktualnost, uporabnost in širino geografske stroke ter opozoriti na njene pristojnosti, vlogo in pomen.

19. zborovanje slovenskih geografov se je po pozdravnih nagovorih vodje zborovanja (mag. Emila Šterbenka), predsednika ZGDS (mag. Mitja Briclja), župana Mestne občine Velenje (Srečka Meha) in namestnika direktorja inštituta ERICo (dr. Boštjana Pokomega) precej "udarno" in zelo uspešno začelo z okroglo mizo "Regionalni razvojni izzivi v Zgornji Savinjski in Šaleški dolini". Vodil jo je dr. Dušan Plut, člani omizja pa so bili še mag. Mitja Bricelj (državni pod-

sekretar za mednarodne evropske zadeve pri Ministrstvu za okolje, prostor in energijo), Alenka Avberšek (direktorica Savinjsko-šaleške območne gospodarske zbornice), Vilma Fece (direktorica Varstva okolja v Gorenju, d.d.), Srečko Meh in Toni Rifelj (župan občine Gornji Grad). Dr. Dušan Plut, Alenka Avberšek in mag. Mitja Bricelj so za dobre iztočnice poskrbeli že z uvodnimi predavanji, v katerih so spregovorili o pokrajini, prebivalstvu, gospodarstvu in razvojnih možnostih SAŠA regije, kasneje pa so vsi sodelujoči z zanimivimi mnenji k razpravi dobro spodbujali tudi druge udeležence v veliki dvorani.

Razpravljavci so si bili ob zaključku okrogle mize enotni, da SAŠA regija sicer res združuje dve precej različni območji, kar pa ni nujno slabost, ampak naj bo dvojnost predvsem razvojna prednost. Precej pozornosti so posvetili prometni infrastrukturi, ki se vedno bolj kaže kot zaviralni dejavnik razvoja regije, ter spregovorili tudi o priložnostih, ki se ponujajo slovenskim regijam s članstvom Slovenije v Evropski zvezi.

Glede na to, da je bilo velenjsko zborovanje prvo srečanje slovenskih geografov "v Evropi", ne preseneča, da so popoldanska plenarna predavanja namenili ravno tej temi oz. različnim vidikom članstva Slovenije v Evropski zvezi. Referate so podali Ivo Piry (iz Službe vlade RS za strukturno politiko in regionalni razvoj), dr. Irena Rejec Brancelj (v Agenciji RS za okolje vodi službo za poročanje Evropski zvezi), in gost prof. dr. Friedrich M. Zimmermann. Piry je uvodoma pripravil krajši pregled procesa vključevanja Slovenije v Evropsko zvezo, nato pa se je omejil predvsem na geografske razsežnosti tega procesa. Pozornost je v prvi vrsti namenil družbenogeografskim vsebinam - regionalnemu razvoju in planiranju, razvoju obmejnih območij ipd. Rejec

Branciljeva je med drugim predstavila nekaj primerov dobre prakse s področja poročanja o stanju okolja in izpostavila možnosti za uveljavljanje geografske stroke doma in na tujem, ki jih to področje ponuja. Zimmermann pa je čezmejno sodelovanje v "Novi Evropi" predstavil v luči globalizacijskih procesov in značilnosti informacijske družbe. Poudaril je, da mora vsako tovrstno sodelovanje in razvoj temeljiti na znanju, informacijah, zaupanju in zmanjševanju pregrad, ki jih lahko predstavljajo različni jeziki, upravna organiziranost, mentaliteta ipd.

Prvi dan zborovanja je udeležencem spregovoril še mladi velenjski arhitekt Rok Poles, ki je s svojo zgodbo na zanimiv način predstavil Šaleško dolino in Velenje. Po predavanju so si slušatelji mestno središče ogledali ob vodstvu Roka Polesa in Damjana Kljajiča, direktorja Muzeja Velenje.

Večer so slovenski geografi in njihovi gostje preživeli v lepem okolju Velenjskega gradu, kjer je dr. Anton Gosar vodil okroglo mizo o turizmu,

posvečeno sedemdesetletnici dr. Matjaža Jeršiča. Podelitvi pohval ter bronastih, srebrnih in zlatih plaket ZGDS je sledilo sproščeno druženje ob sprejemu, ki ga je pripravil velenjski župan.

Drugi dan zborovanja je bil namenjen predvsem delu po sekcijah. Dopoldan se jih je zvrstilo pet, vodili pa so jih: dr. Andrej Černe (prebivalstvo, naselja, promet), dr. Anton Gosar (sonaravni in trajnostni razvoj, podeželje, turizem), Matjaž Šalej (šolska geografija), dr. Metka Špes (sonaravni in trajnostni razvoj, gospodarstvo, regionalno planiranje, naravni viri) in dr. Natalija Špeh (druga predavanja, ki niso imela regionalnega značaja). Popoldan so se lahko geografi udeležili še dveh sekcij ter izbirali med več ogledi (Termoelektrama Šoštanj, Gorenje, d.d., Odlagališče nenevarnih in inertnih odpadkov, Centralna čistilna naprava za vode, Muzej premogovništva Slovenije, Inštitut za ekološke raziskave ERICo). Sekcijo za fizično geografijo je vodil dr. Matej Gabrovec; moderatorja okrogle mize o vlogi geografije pri pridobivanju splošne

izobrazbe, h kateri je uvodno predavanje pripravil dr. Jurij Kunaver, pa sta bila Nevenka Cigler in Igor Lipovšek.

V sklopu naštetih sekcij in okroglih miz je 50 avtorjev predstavilo več kot 40 prispevkov, v katerih praviloma niso le navajali dejstev, ampak so jih tudi vrednotili in s tem svojemu strokovnemu delu dodali pečat aplikativnosti. Večinoma so tudi ta dan poudarek namenili regionalni problematiki.

Poleg tega so bili na zborovanju predstavljeni plakati, maketa in nekatere nove publikacije s področja geografije; med njimi delo mag. Slavka Brinovca "Kako poučevati geografijo" (poleg avtorja ga je predstavila dr. Karmen Kolenc Kolnik) in knjižica o Alpah (predstavil jo je Matej Ogrin). Na ogled in naprodaj je bila raznolika geografska literatura. Stojnice so pripravili ZGDS, oddelka za geografijo PF Maribor in FF Ljubljana ter knjigarna Kulturnica iz Velenja.

Pester in delovno uspešen drugi dan zborovanja so geografi zaključili s skupnim oblikovanjem sklepov in z večerjo v restavraciji Hotela Paka. Sklepi so se v veliki meri nanašali na uravnotežen regionalni razvoj SAŠA regije, z vidika geografske stroke pa je izstopal predlog, da bi na enem izmed naslednjih strokovnih srečanj posebno pozornost namenili terminom regija, regionalnost in regionalni razvoj.

Zadnji dan zborovanja slovenskih geografov je bil seveda namenjen ekskurziji. Organizatorji so tokrat pripravili dve (eno v Zgornjo Savinjsko in drugo v Šaleško dolino), ogleda obeh na zborovanju obravnavanih dolin pa so skupaj zaključili na Golteh.

Na ekskurziji po Zgornji Savinjski in Zadrečki dolini so si udeleženci ogledali kurilnico na biomaso (sekance) v Gornjem Gradu (foto: Emil Šterbenk).

Mojca Ževart

Geografija občine Moravče

Nova monografija dr. Maje Topoletove (Geografija občine Moravče; izdal Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU v zbirki Geografija Slovenije, št. 7; Ljubljana, 2003) statistično analizira vse poglobitve pokrajinske prvine v obsegu moravške občine: kamninsko sestavo, reliefne tipe, nadmorske višine, nagnjenost tal, vodne in podnebne razmere, osončenost, prst, rastlinstvo, rabo tal, prebivalstvo, naselja in gospodarstvo. Besedila je komaj slaba polovica knjige, drugo pa zavzemajo ilustracije, med njimi 184 slik, zemljevidi, grafikoni in 52 preglednic (skupaj 238 strani).

Tolikšno ponazoritev omogoča uporaba geografskega informacijskega sistema. Opis ozemlja oz. zemeljskega površja - o zadnjem bi sklepali po imenu v naslovu ("geografija") - je prepuščen barvnim fotografijam. Ni ga naselja ali vzpetine, ki ga (je) ne bi našli slikanega od blizu ali daleč ali pa gre za fotografijo iz zraka. Izredna dokumentiranost besedila je plod podrobne členitve ozemlja. 61 km² veliko občinsko ozemlje je deljeno na 24.549 celic v izmeri 50 x 50 m. V vsako je avtorica vpisala šifro za fizičnogeografsko karakteristiko površja, tudi za višino, naklon, prejeta sončno toploto, rastlinstvo, tip prsti, tip reliefa itd. ali za družbenogeografsko sestavo (raba tal, prebivalstvo, naselja, gospodarstvo itd.). Sledi vrednotenje zemljišč za razne tipe rabe tal (za njive, sadovnjake, travnike in pozidavo). Tako sta bili usmerjeni že dve predhodni študiji o Moravškem, ki so jih izdelali Topoletova in njena sodelavca, M. Hrvatin in D. Perko (1999 in 2000) v okviru sodelovanja pri programu Celostnega razvoja podeželja in obnove vasi (CRPOV -

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano). Topoletova je analizo poglobila in oblikovala predlog optimalne rabe tal na podlagi matematično-statistične obdelave osnovnih geografskih prvin (geofaktorjev). Izračunala je korelacijske koeficiente povezanosti med naravnim potencialom in različnimi vrstami rabe tal. V primerjavi z avtoričino monografijo o Mirmški dolini (podnaslov: Regionalna geografija porečja Mirne na Dolenjskem, Ljubljana 1998, 175 str.) pa je na Moravškem pri vrednotenju zemljišč upoštevala še več dobro izbranih prvin, pritegnila in digitalizirala rokopisne karte več sorodnih strok (geološke, pedološke, biološke) in prvine v vsakem primeru ustrežneje ponderirala kot v svoji knjigi o Mirmški dolini. Da je lahko zaključke upodobila v pričujočem delu (format strani 20 x 13 cm), je morala vsebino krepko sintetizirati. Avtorica je v uvodu knjige upravičeno zapisala, da je njena moravška monografija "prva, na ta način obdelana pokrajina na območju slovenskega predalpskega sveta". Knjiga že samo zato vzbuja pozornost geografske javnosti, saj pomeni z nakazano metodologijo doprinos k teoretski regionalni geografiji Slovenije.

Obdelane in valorizirane prvine so tabelarno prikazane za glavni regiji, to je za nižine (podolje) in za hribovje, za vseh sedem mikroregij, za katere so izračunane domala vse vrednosti. Knjiga izpričuje, da je Moravško tipični košček Predalpskega hribovja, kjer se prebivalstvo seli s strmega (višjega) v zložnejše nižje ozemlje. Hribovje svetega Mohorja, Limbarske gore, Murovice, Ciclja in Slivne ter njenega južnega podgorja zavzema skupaj 63,6 % ozemlja in ima v povprečju 16,7 stopinj naklona. Leta 2002 je tam živelo 23,6 % vseh občanov. Na manjšem ozemlju podolij oziroma dolin (Vrhpoljsko, Moravško in Peško) je bilo tedaj na 36,4 % ozemlja z naklonom 7,3 stopinje kar 76,4 % prebivalcev, ta delež pa še raste.

V knjigi je na izviren način obdelano vprašanje, v koliki meri je bila v preteklosti in je še zdaj raba tal skladna z naravnim potencialom. Za primerjavo: za sadovnjake (ti bodo v Evropski zvezi deležni večjega zanimanja) je upoštevala talne vodne razmere, prst, lego v toplotnem pasu, osončenost, naklon in ekspozicijo površja. Na tej podlagi narejena preglednica pravi, da je za sadovnjake izkoriščenih le dobre 3 % zanje primernih tal; 13 % primernih zemljišč je pozidanih, četrtnina je pod slabšimi njivami, 28 % pod travniki in 30 % se jih zarašča. Precej prvo-rzrednih zemljišč za sadovnjake je v prisojnem podgorju Ciclja in Slivne, ki je v gravitacijskem območju Moravče iz časa, ko je bilo prečkanje hribovskih prevalov (zlasti prevala Grmače) lažje, kot prebroditi Savo. Na enak način kot za sadovnjake so na karti označene tudi stopnje primernosti ali neprimernosti gozdne in travniške rabe tal ter primernosti za pozidavo. Travniki zavzemajo le 37 % zanje najbolj primernih površin, 8,3 % občinskih površin pa se zarašča. Ti podatki so izziv za last-

nike zemljišč in za občinske planerje. Škoda, da niso karte rabe tal večje, s sedanjih majhnih je težko locirati celice na karti v pokrajini in jih primerjati z zemljiškimi parcelami.

Avtorica se je pri izbiri snovi ozirala tudi na domačine, občane moravške občine. Zato je v knjigi najti obilo zanimivih geografskih, klimatoloških, geobotaničnih, zgodovinskih, arheoloških, etnografskih, gospodarskih, prometnih in prebivalstvenih podatkov. Kot zanimivost: do 400 m nadmorske višine je leta 1900 živelo 49,1 %, leta 2002 pa že 64,5 % prebivalcev. Leta 1961 je bilo kmečkega prebivalstva 53,9 %, leta 1991 pa 9,9 % občanov (izračunano po naseljih). Bralcu knjige je olajšano iskanje zelenega podatka s končnim imenskimi in stvarnim kazalom (str. 218-225), seznamom slik (230-236) in seznamom preglednic (237-2389).

Knjiga Maje Topole je lep primer, kako je mogoče s srednje veliko knjigo argumentirano doseči metodološki prispevek k slovenski teoretski regionalni geografiji, jo napraviti koristno za regionalne načrtovalce ter zanimivo in uporabno za domačine.

Z obdelavo po naseljih in še manjših ozemeljskih enotah bo ozemlje sedanje moravške občine vabljivo bodočim raziskovalcem preobrazbe slovenske kulturne pokrajine. Ob sedanjem trendu deagrariacije se bo nadaljevalo opuščanje obdelovalne zemlje in večanje tržno uspešnih velikih kmetij. Bo tudi na Moravškem hribe sčasoma prekril neprekinjeni gozd, dolino pa bodo prepredli vrtički ob domovih, ki so v lasti zaposlenih v redkih zaposlitvenih središčih?

Ivan Gams

Spoštovani naročniki!

Morebitne spremembe naročniških razmerij (prijave, odjave) in spremembe naslova sporočite upravniku revije na naslov: Primož Gašperič, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, telefon (01) 200 27 21, e-naslov: primoz.gasperic@zrc-sazu.si. Veljati začnejo s 1. januarjem leta 2005, oziroma s prvo številko naslednjega letnika.

Primož Gašperič

Večina nesreč in tistega, kar se na svetu imenuje zlo, nastane zato, ker so ljudje preveč nemarni, da bi točno spoznali svoje cilje; in kadar jih spoznajo, da bi se jim resno približali. Zde se mi podobne ljudem, ki razumejo, da bi bilo potrebno in možno graditi stolp, a vendar za temelj ne porabijo več kamenja in dela, kot bi ga porabili pri gradnji kolibe.

Goethe

... o geografiji
naravnih nesreč ...
v naslednji številki
Geografskega obzornika.

Foto: Irma Potočnik-Slavič

Spoštovani bralke in bralci, dragi geografinke in geografi!

Inštitut za ekološke raziskave ERICO Velenje se še enkrat zahvaljuje vsem, ki ste se nam pridružili na 19. zborovanju slovenskih geografov med 21. in 23. oktobrom v Velenju. Druženje z nami nam je bilo v veliko veselje, prineslo pa je tudi številne kvalitetne strokovne prispevke.

Čim več lepih, spodbudnih doživetij v geografskih in v družinskih krogih vam želimo tudi v letu 2005, ki nam s hitrimi koraki prihaja naproti! Pa seneda, da bi ga preživel zdravi, zadovoljni in veseli! In da bi nas še kdaj obiskali! Tudi v letu 2005.

Dovolite, da vas spomnimo, kaj lahko ponudimo našim obiskovalcem:

- skoljski izobraževalni program Energija-ekologija z ogledom Muzeja premogarništvu Slovenije,*
- predstavitve Termoelektrarne Šoštanj z ogledom največjega elektrarniškega bloka in čistilne naprave za pranje dimnih plinov,*
- izobraževanje o gospodarjenju in ravnanju z odpadki,*
- skoljske izobraževalne programe s področja učinkovite rabe energije in obnovljivih virov energije,*
- strokovno vodstvo po Saleški dolini,*
- ogled laboratorija inštituta ERICO,*
- programe in ogleds, ki jih pripravimo po naših željah ter seneda veliko prijavnosti in dobre volje!*

Vabljeni in srečno v 2005!

